

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Ústav filosofie a religionistiky

Diplomová práce

**Liberální perfekcionismus jako stabilizační
prvek demokracie**

Liberal perfectionism as a stabilizing aspect of democracy

Bc. Alžběta Dyčková

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Jirsa, Ph.D.

2019/2020

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 10. srpna 2020

.....

podpis

Děkuji Jakubu Jirsovi za cenné komentáře, pomoc s vyhledáváním literatury a rychlé reakce.

Anotace

Diplomová práce si klade za cíl argumentovat pro kompatibilitu liberálně-perfekcionistické politické teorie s liberálně-demokratickým systémem a načrtnout žádoucí dopady liberálně-perfekcionistických opatření v praxi. Je rozdělena na tři hlavní části. První část představuje perfekcionistickou teorii a snaží se jasně nadefinovat etický, politický a posléze liberální perfekcionismus. Druhá část argumentuje pro kompatibilitu liberálně-perfekcionistické teorie s demokratickou praxí skrze poukaz na vnitřní rozporuplnost principu státní neutrality představeného Johnem Rawlsem. Poslední část představuje úvahy o liberálně-perfekcionistické praxi, jednak v ohledu k občanské výchově, druhak k její využitelnosti v rámci oslabování populismu.

Klíčová slova

Liberální perfekcionismus, liberální demokracie, neutralismus, populismus.

Annotation

This diploma thesis aims to argue for compatibility of liberal perfectionist political theory with liberal-democratic system and sketch desirable consequences of liberal-perfectionistic policies in practice. It is divided into three main parts. The first one presents the perfectionistic theory and tries to clearly define ethical, political and liberal perfectionism. The second part argues for compatibility of liberal-perfectionistic theory with democratic practices through referring to intrinsic contradiction of principle of state neutrality as presented by John Rawls. The last part presents considerations about liberal-perfectionist practice, mainly in civic education, and its possible applications for weakening of populism.

Key words

Liberal perfectionism, liberal democracy, neutralism, populism.

Obsah

Úvod.....	1
1. Představení perfekcionismu.....	5
1.1 Etický perfekcionismus.....	6
1.1.1 Platón.....	6
1.1.2 Aristoteles.....	8
1.1.3 Vymezení etického perfekcionismu pro účely této práce.....	12
1.2 Politický perfekcionismus.....	15
1.2.1 Odvození politického perfekcionismu z etického a stručná definice	16
1.2.2 Základní charakteristiky politického perfekcionismu	17
1.3 Liberální perfekcionismus.....	18
2. Kompatibilita liberální demokracie s liberálním perfekcionismem	22
2.1 Odmítnutí principu státní neutrality	23
2.1.1 Princip státní neutrality.....	23
2.1.2 Vnitřní rozporuplnost Rawlsovy ideje státní neutrality.....	25
2.2 Od ochrany práv k aktivní perfekcionistačké podpoře	29
3. Liberální perfekcionismus jako myšlenkový podklad státních opatření	32
3.1 Liberálně-perfekcionistačké působení státu v praxi	33
3.1.1 Podpora hodnot liberální demokracie.....	33
3.1.2 Epistemický perfekcionismus.....	36
3.2 Liberálně-perfekcionistačká praxe jako oponent populismu	38
3.2.1 Nestabilita demokracie a hrubé načrtnutí původu populismu	39
3.2.2 Charakteristika populismu.....	40
3.2.3 Jak mohou perfekcionistačká opatření přispět k oslabení populismu....	43
Závěr	46
Seznam použité literatury	49

Úvod

Tato práce si klade za cíl argumentovat pro vhodnost teorie liberálního perfekcionismu pro politickou praxi s důrazem na tvrzení, že liberálně-perfekcionista opatření mají velký potenciál k tomu přispívat ke stabilitě demokratického zřízení a blahobytu jeho občanů. O tuto argumentaci se pokouším na různých rovinách; argumentuji za všeobecnou atraktivitu perfekcionista ústřední myšlenky, představuji její aplikaci v politické praxi jako žádoucí, tvrdím, že důsledky liberálně-perfekcionista opatření mohou být vysoce pozitivní a zároveň ji obhajují před jejím největším teoretickým oponentem, kterým je neutralismus. Mým cílem je tedy argumentovat pro tuto teorii, spíše než zkoumat a posuzovat již existující argumentaci v její prospěch.

Práce se skládá ze tří hlavních částí.

V první kapitole se pokouším důkladně představit perfekcionismus, coby teorii, která zjednodušeně tvrdí, že naplňující lidský život spočívá v procesu rozvoje našich dobrých vlastností. Představení této teorie bude poměrně obšírné, protože se nejedná o zcela jasný a pevně zakotvený etický, popřípadě politický názor. Nejprve vymezují hlavní myšlenku etického perfekcionista a skrze krátké historické okénko objasňují její původ v Platónově a Aristotelově myšlení. Posléze představují vymezení etického perfekcionista a základní předpoklady, které jej podkládají, pro účely této práce – pokouším se tak vymezit hlavní prvky, které jsou zásadní pro teze politického a posléze liberálního perfekcionista, se kterým bude práce operovat a zároveň poukázat na univerzálnost a atraktivitu celé teorie. V rámci tohoto vymezení argumentuji za vhodnost tzv. širokého perfekcionista, který je zbaven dle mého názoru zbytečně svazujícího předkladu jednoznačně dobré lidské přirozenosti. Z etického perfekcionista poté stručně odvozují politický perfekcionista, jehož ústřední tezí je, že stát smí a má aktivně zasahovat do rozvoje svých občanů a podporovat zlepšování jejich charakterových a racionálních dispozic, nakolik se tyto překrývají s ideály dané politické morálky. Nakonec definují podmínky, které musí státní opatření splňovat, abychom mohli hovořit o tzv. liberálním perfekcionista, který je těžištěm této práce. Ten je, jak bude práce tvrdit, plně kompatibilní se zásadami a hodnotami liberální demokracie a jeho začlenění do politického rozhodování práce považuje za velmi žádoucí.

V druhé kapitole argumentuji pro kompatibilitu liberálního perfekcionismu s liberálně demokratickým systémem. Pojímám to jako reakci na ideu principu státní neutrality, která v rámci teoretické politické diskuze představuje hlavního názorového oponenta perfekcionismu. Princip státní neutrality se pokouším vyvrátit poukazem na vnitřní rozporuplnost jeho hlavní myšlenky a praktickou nekompatibilitu s úlohou liberálně-demokratického státu. Toto vyvrácení je učiněno na základě napadení této teorie, jak ji představuje John Rawls, který je klasikem neutralistického názoru. Na závěr kapitoly ještě představuji určitý přechodný pozitivní argument perfekcionista klasika Josepha Raze ve prospěch tvrzení, že liberálně-perfekcionista vliv státních institucí vyplývá z principů liberální demokracie a závazku státu k ochraně práv a svobod jeho občanů.

V poslední třetí kapitole potom překračuji k argumentaci, která vyzdvihuje užitečnost liberálně-perfekcionista opatření a poukazuje na jejich nezbytnost v politické praxi. Jedná se spíše o obecné úvahy, které si kladou za cíl načrtnout možný směr, kterým by se argumentace za liberálně-perfekcionista myšlení mohla dále vyvíjet. Na pozadí tohoto náčrtu se pohybují tři pointy. První je, že liberální perfekcionismus je žádoucím myšlenkovým podkladem pro opatření přijímaná demokratickým státním aparátem, jejichž účelem je přispívat ke stabilitě demokratického státu. Druhou, že například české státní instituce už nyní stojí na liberálně-perfekcionista ideách a jejich působení v praxi přispívá ke stabilitě demokracie. Nejde tedy jenom o tvrzení, že liberálně-perfekcionista ideje mohou stát v základu opatření, které přispívají ke stabilitě demokratického zřízení, ale také, že minimálně ve střední Evropě tam již dávno jsou a že máme důvody se domnívat, že se prokazují jako funkční v aktuální praxi. Poslední pointou, kterou celá tato práce implicitně přijímá, potom je, že perfekcionista idea je také žádoucí pro vedení naplňujícího života každého jednotlivce a její podpora ze strany státu je tak všeobecně prospěšná pro blahobyt občanů.

Třetí kapitola je rozdělena na dvě části. V první načrtávám, jak mohou liberálně-perfekcionista opatření vypadat v praxi. Tato opatření, v souladu s úvodním vymezením perfekcionista, které se vyhýbá rozsáhlé debatě o podpoře zdokonalování občanů skrze zákonná nařízení, jsou představena v rámci vzdělávání a výchovy občanů ve dvou směrech. Prvním je výchova občanů k demokratickým hodnotám s poukazem na to, že dobrým příkladem praxe takového vzdělávání je český rámcový vzdělávací

plán pro občanskou výchovu, který v podstatě může sloužit jako jasná explikace záměrů a uskutečnění liberálního perfekcionismu. Druhým je státní podpora tzv. epistemického perfekcionismu, tedy snahy o rozvoj epistemických schopností občanů. V druhé části třetí kapitoly potom poskytují obecnou úvahu o možném pozitivním dopadu takového perfekcionistického vzdělávání na stabilitu liberálně-demokratického zřízení skrze jeho užitečnost pro čelení populismu, který si zde beru za příklad často skloňovaného a v současné době aktuálního ohrožení funkčnosti a stability demokratických zřízení.

Celkově se tedy v druhé a ve třetí kapitole jedná o dva argumentační kroky, které si kladou za cíl ukázat, že, za prvé, liberální perfekcionismus je nejenom už nyní všeobecně rozšířený v politické praxi, ale zaslouží si i pevné ukotvení v odborné diskuzi, kde je ze strany tzv. neutralistů kritizován jako neliberální; zatímco práce tvrdí, že neliberální vůbec není. A za druhé, že je v praxi nepostradatelný a slouží jako myšlenkový základ pro řadu opatření a přístupů ze strany liberálně-demokratických států, které, řádně uplatňovány, mohou pomoci demokraciím k větší stabilitě skrze vyvažování neduhů, které se zdají v rámci demokratických zřízeních nevyhnutelné – například v dnešní době často skloňovanému nebezpečí populistických hnutí.

V závěru již jenom stručně shrnu, jakým způsobem práce reagovala na přímé námitky neutralistů proti liberálnímu perfekcionismu, připojím několik obecných osvětlujících poznámek k celkové tezi práce a shrnu hlavní body, ke kterým práce došla.

Práce není výraznějším způsobem položena na konkrétním autorovi. Přesto je jistě záhodno zmínit několik jmen. V první kapitole operuji s perfekcionismem Thomase Hurky, jeho teorii ovšem plně nezastávám z důvodů, které zde objasňuji. Výrazným způsobem dále čerpám z knihy Alexandry Couto *Liberal Perfectionism: The Reasons that Goodness Gives* a jejího vymezení jednotlivých perfekcionismů, práce se ovšem nakonec vydává jiným směrem, než tato kniha, a ani s autorkou nesdílí všechny předpoklady. V ohledu na definování hlavních zásad politického perfekcionismu pracuji s knihou Stevena Walla *Liberalism, Perfectionism and Restraint*. Argumentace proti neutralismu čerpá ze širokého spektra autorů, kteří se problematikou neutrality zabývali, ale v posledku se snaží o samostatný příspěvek k promyšlení vnitřní kontradikce neutralistické myšlenky. V mnoha případech, včetně zmíněné argumentace proti principu státní neutrality, se budu vracet k myšlení Josepha Raze, který je jedním z klasiků perfekcionismu. Ačkoliv tento autor nebude příliš explicitně

rozebírán, s výjimkou jeho argumentace za liberálně-perfekcionistačtý přístup státu na konci druhé kapitoly, dá se říct, že jeho verzi perfekcionismu a všeobecným morálním přesvědčením o úloze státu je práce nejbliže. Dalším autorem, se kterým budu výrazně operovat a jehož argumentaci pro liberální perfekcionismus aktivně používám a s níž souhlasím je potom Joseph Chan; s jeho esejí „Legitimacy, Unanimity, and Perfectionism“ budu aktivně pracovat.

1. Představení perfekcionismu

V této kapitole je mým cílem představit etický, politický a posléze liberální perfekcionismus. Teorie liberálního perfekcionismu, pro kterou budu v pozdějších kapitolách argumentovat jako pro vhodnou ideální i neideální teorii, která by měla být (a v praxi často je) implementována v politické praxi liberálních demokracií, je odnoží politického perfekcionismu, který je založen v tom etickém. Pokusím se přechod z etického do politického perfekcionismu popsat a posléze specifikovat perfekcionismus liberální.

Podle Alexandry Couto je podnik geneze politického perfekcionismu z jeho etického základu důležitý ze tří důvodů:

„Za prvé, politické teorie jsou takřka vždy zavázány k alespoň nějakým etickým přesvědčením a je lepší tyto závazky explikovat. Za druhé, politickému perfekcionismu bez specifikace jeho etických opor schází konkrétní obsah. A za třetí, je snazší motivovat politický perfekcionismus, který je asociovaný se specifickými morálními výroky a to protože právě morální závazky mají prioritu před závazky ostatními.“¹

S těmito tvrzeními se práce ztotožňuje a proto se v úvodu zabývá základy perfekcionistaické teorie. Pro argumentaci za smysluplnost těchto základů pro lidskou etiku a politickou praxi, to považuji za nutný úvodní krok.

Mým hlavním důvodem pro prezentaci a propojení etického perfekcionismu s politickým je ovšem hlavně úvodní vyjasnění perfekcionistaické teorie. Perfekcionismus sám o sobě postrádá pevnou definici a uzavřený seznam rysů, které by jej konstituovaly. Jeho historickými klasiky jsou Platón a Aristotelés, ovšem dnešní, především politický perfekcionismus je od etických koncepcí obou filosofů již značně vzdálen a není z nich nijak přísně odvozován.

Mým cílem je ve výsledku pracovat s etickým perfekcionismem v relativně obecné rovině. V této kapitole tedy chci podchytit hlavní rysy perfekcionistaického učení, které jsou relevantní pro politickou teorii, a vysvětlit jejich přechod do politického perfekcionismu a následnou relevanci pro liberální perfekcionismus, který je v nich založen. Domnívám se, že všeobecné poznatky etického perfekcionismu jsou pro

¹ COUTO, *Liberal Perfectionism: The Reason that Goodness Gives*, Gruyter, Berlin, 2014, str. 16. Volně přeloženo.

tvrzení této práce dostačující a nebudou představené argumenty zatěžovat příliš mnoha nepřehlednými premisami. Je ovšem nutné je jasně vymežit.

1.1 Etický perfekcionismus

V centru perfekcionismu stojí idea rozvoje dobrých lidských vlastností. To, co v lidském životě dává smysl, je podle perfekcionistické nauky proces rozvoje našich dobrých vlastností. To samozřejmě zní poměrně obecně a neukotveně. Jak již bylo ovšem zmíněno, perfekcionismus není koherentní etická teorie s víceméně jasnými závěry, vycházející z úzkého kruhu autorů. Mnohem spíše se jedná o jakousi červenou nit filosofie v širokém slova smyslu, která se objevuje v pracích velkého množství filosofů napříč dějinami. Prvním, kdo se ji pokusil zformulovat jako samostatnou teorii po zhruba dvou a půl tisících letech její existence, byl až Thomas Hurka na konci 20. století. Nosná myšlenka perfekcionismu byla velmi často implementována do velkých etických teorií, o kterých můžeme zpětně tvrdit, že vykazují perfekcionistické prvky, byť docházejí ke zcela odlišným závěrům. Například u Nietzscheho vede idea rozvoje lidských vlastností k elitářství a silnému individualismu a v kontrastu k tomu u Marxe ke komunismu bez elit;² podobnými příklady se potom dějiny filosofie hemží a jasně poukazují na roztržitost perfekcionistické teorie; ovšem také z nich lze odvodit, že ústřední myšlenka perfekcionismu je bezesporu atraktivní.

Nejprve představím perfekcionismus u Platóna a Aristotela a následně vymezím etický perfekcionismus pro účely této práce na základě stručné polemiky s knihou *Perfectionism* Thomase Hurky. Historický exkurz až do antického myšlení zde slouží k poukazu na trvalost a nadčasovost perfekcionistické myšlenky a poskytuje představu, kam až lze v západním myšlení perfekcionistické myšlenky vysledovat. Perfekcionismus ve filosofii má totiž svůj původ v antice, kde byl perfekcionistický závazek v životě jednotlivce prakticky poprvé v západní filosofii formulován. Všeobecně je za klasika perfekcionismu považován Aristotelés, ovšem základní myšlenku perfekcionismu lze najít už u Platóna.

1.1.1 Platón

Platónova etika vykazuje perfekcionistické prvky jak v jeho nauce o duši, tak jeho představě ideálního státu, která je z nauky o duši odvozena. Perfekcionistický závazek je ovšem v Platónově etice obsažen pouze jako implicitní předpoklad, který se

² HURKA, *Perfectionism*, Oxford University Press, New York – Oxford, 1993, str. 3.

pokusím v této části stručně, bez zabíhání do detailů Platónovy nauky, představit. V Platónově díle je možné jej nalézt na mnoha místech, nejexplicitněji se ovšem vyskytuje v *Ústavě* a dialogu *Alkibiades*;³ s těmito dvěma zdroji zde tedy budu operovat.

V *Ústavě* je tento závazek představen v rámci výkladu spravedlnosti, která je definována jako „konání svého“. Jednotlivec se stává spravedlivým tím, že každá ze složek jeho duše koná své a uvádí se tak celá do harmonie, v rámci obce spravedlnost nastává skrze to, že v ní každý koná to, k čemu je od přirozenosti nadán a tím spoluvytváří ideální stát.

Platón zjednodušeně tvrdí, že každý člověk je obyvatelem dvou světů, světa tělesného a světa idejí. Člověk je podle Platóna duše,⁴ která se sestává z rozumové, vznětlivé a žádostivé stránky a jeho etika v ohledu k jednotlivci je založena na tom, že rozumová složka duše se má snažit za pomoci vznětlivé složky mít v lidském konání vždy pod kontrolou tu žádostivou.⁵ Žádostivá stránka lidské duše se zaměřuje na základní i rozšířené vitální potřeby, které implikuje lidská tělesnost, jako je například příjem jídla a pití, sex a odpočinek (a skrze tyto potřeby například i vlastnění materiálních statků) a náleží do tělesného světa. Rozumová složka duše, která má původ v netělesném světě idejí, touží po vědě a jako taková člověka pozvedá a umožňuje mu tento svět nahlédnout. Koná-li potom duše své, rozumová složka ovládá složky ostatní.⁶

Analogicky k tomu v Platónově *Kallipolis* každý člověk koná své. Jednotlivé společenské stavy jsou člověku přidělovány podle toho, co se hodí jeho přirozenosti a tím zajišťují, že obec bude fungovat a každý bude spokojen.⁷ Tak jako je lidské duši přirozené, aby byla ovládána svojí rozumovou složkou, tak je také člověku nadanému k řemeslu přirozené vykonávat své řemeslo a filosofovi je přirozené, aby poznával sám sebe a následně vládnul. A to v souladu s předpokladem, že „co jest komu nejlepší, to jest mu také nejvlastnější“.⁸

³ O tom, zda je autorem dialogu *Alkibiades I* doopravdy Platón, se stále vede odborná debata. Tato práce se přiklání k tomu, že Platón jeho autorem je. Viz JIRSA, „Authenticity of the Alcibiades I: Some Reflections“, in: *Listy filologické*, CXXXII, 2009, 3-4.

⁴ PLATÓN, *Alkibiades*, 130c. *Ústava*, 353d9.

⁵ PLATÓN, *Ústava*, 441e4-7.

⁶ JIRSA, „Spravedlnost a přirozenost v Platónově *Ústavě*“, in: *Reflexe* 45, 2013, str. 94.

⁷ Ibid, str. 108.

⁸ PLATÓN, *Ústava*, 586e2.

Cílem Platónovy etiky je stát se co nejlepšími⁹ a to za předpokladu, že „lidé od přírody dobře založení, jsou-li také dobře vychováni, stávají se (...) dokonalými, co se týče zdatnosti“.¹⁰ V tom je vidět jasný perfekcionista předpoklad dobré lidské přirozenosti, kterou lze v člověku rozvíjet.

Jeho odpovědí na to, jak se takovými stát, je potom péče o duši,¹¹ protože člověk není nic víc, než duše. A v tom je implicitně obsažen perfekcionista závazek procesu zdokonalování, který je odpovědí na základní etickou otázku „co činit“. V dialogu *Alkibiades* Sokrates svého mladého přítele explicitně poučuje, že odpovědí na tuto otázku například v jeho případě budoucího politika je: „Nejprve se cvič, můj drahý, a nauč se těm věcem, kterým se má naučit ten, kdo chce jít do veřejného života.“¹² V Platónově díle se opakovaně setkáváme s akcentováním toho, že každý má být vychován a vzdělán v tom, co následně ve společnosti činí; a to jak v ohledu abstraktnějšího osvojení si idejí a přesvědčení v rámci vnitřního vývoje jedince, tak v praktickém vzdělání a získání vědomostí o oboru své činnosti. To platí pro řemeslníky stejně jako pro politiky, kteří ovšem oproti nižším vrstvám společnosti mají navrch intelektuální závazek sebepoznání a péče o ty nejbožštější části své duše k tomu, aby svoji činnost následně vykonávali dobře.¹³ Tento akcent na rozvoj skrze vzdělání, případně sebepoznání, také vykazuje silně perfekcionista prvky.

Platónova nauka tedy implicitně obsahuje dva hlavní perfekcionista prvky. Prvním je dobrá lidská přirozenost, kterou lze rozvíjet a druhým etický závazek k jejímu rozvoji.

1.1.2 Aristoteles

Aristoteles nesouhlasí s Platónovou naukou o duši, ovšem perfekcionista prvky z jeho etiky přebírá a explikuje. Myšlenkový základ jeho etiky výborně shrnuje Štěpán Špinka:

„Ve zkratce řečeno postupuje tato úvaha takto: Člověk je živá bytost. Jeho ‚dílem‘ je tedy život. A protože principem života je duše, musíme člověku příslušející dílo hledat v její aktivitě a jejím uskutečnění (...). Protože se však člověk od ostatních živých bytostí liší svým rozumem (...), musí jeho

⁹ PLATÓN, *Alkibiades*, 124c.

¹⁰ Ibid, 120e.

¹¹ Ibid, 132c.

¹² Ibid, 132b.

¹³ Ibid, 131b.

specifické dílo spočívat v uskutečnění rozumu a rozumové stránky duše v různých sférách lidského života.“¹⁴

Rozumová stránka duše se potom podle Aristotela uskutečňuje skrze rozvoj ctností, ke kterému má každý člověk vrozené dispozice. Dělí posléze ctnosti na mravní a rozumové.¹⁵ Mravní ctnosti představují duševní dispozice, které sídlí v nerozumné části duše (např. štědrost a uměřenost), rozumové jsou naopak lokalizovány v rozumné části (např. rozumnost, moudrost a chápání). Mravní ctnosti se s rozumovými navzájem doplňují a umožňují.¹⁶ Otevřeně perfekcionista je poté důraz na učení v případě ctností rozumových a zvyk a opakování v případě ctností mravních.¹⁷

Aristoteles netvrdí, že lidé jsou od přirozenosti ctnostní. Říká, že „ctnosti nejsou nám dány ani od přirozenosti, ani proti přirozenosti, nýbrž máme přirozenou vlohu, abychom jich nabyli, zvykem pak se dokonávají“. ¹⁸ Spíše než substanciální existenci ctností, zakládá tedy v lidské přirozenosti schopnost ctnosti rozvíjet a určitý sklon k jednání v souladu s nimi.¹⁹

Aristotelova etika je tedy otevřeně perfekcionista a zavazuje člověka k rozvoji toho, co je v něm dobré; tedy k rozvoji ctností. Jenom skrze zdokonalování ctností totiž podle Aristotela lze směřovat k blaženosti.

Aristotelův perfekcionismus v sobě obsahuje několik rysů, které ve své knize *Perfectionism* vybírá Thomas Hurka jako zásadní pro jeho vlastní moderní etický perfekcionismus, který zde ustavuje. Tyto jeho rysy i tato práce považuje za zásadní.

Prvním rysem, na kterém se většina perfekcionista filosofů shodne, je **maximalizace**. Každý člověk se má snažit dosáhnout maximálního možného vylepšení sebe sama.²⁰ Neexistuje dostatečná míra ctnosti, které by šlo v životě dosáhnout. Každý člověk se má pouze snažit být co nejlepším a nejdokonalejším.²¹ Rozvoj ctností má tedy spíše určitý směr než dosažitelný cíl. Této maximalizace ctnosti se má člověk snažit dosáhnout bez ohledu na svůj výchozí bod a jeho úspěch

¹⁴ ŠPINKA, Štěpán, „Blaženost smrtelných bytostí: Aristotelés“, in: *Přístupy k etice I*, Filosofický ústav AV ČR, Praha 2014, str. 20.

¹⁵ ARISTOTELÉS, EN, 1103a6-10.

¹⁶ Ibid, 1144b30-32.

¹⁷ Ibid, 110315-20.

¹⁸ Ibid, 1103a30-33.

¹⁹ ŠPINKA, „Blaženost smrtelných bytostí: Aristotelés“, str. 27.

²⁰ HURKA, *Perfectionism*, str. 55.

²¹ ARISTOTELÉS, EN, 1098a24.

se pak měří podle coby-vzdálenosti, kterou na cestě zdokonalování se urazí, ne bodu, kam dojde.²²

Dalším rysem perfekcionismu je **konsekvencialismus**. Perfekcionistická etika je přesvědčena o tom, že právě zdokonalování každého jedince vede k naplňujícímu, blaženému životu.²³ I to má tedy potvrzovat jeho validitu. Aristoteles jistě není konsekvencialista, ovšem i jeho perfekcionismus pracuje s předpokladem, že jednání v souladu s ctnostmi vede k dobrým výsledkům, konkrétně ke kýžené blaženosti, a tím vyjadřuje určité směřování lidské činnosti.²⁴ Ačkoliv nemáme jakkoliv měřitelný cíl lidského zdokonalování se ve ctnosti, je nadefinován jako nejvyšší možný.²⁵ Tento cíl, kterým je v posledku blaženost, má každý člověk před očima a určuje jeho jednání.²⁶ Etický perfekcionismus je tedy svým způsobem odůvodněn i tím, že se projevuje jako žádoucí v praxi; proces zdokonalování směrem k maximální možné dokonalosti nás činí blaženými. Aristoteles je také přesvědčen, že „všichni lidé konají všechno pro to, co se jim zdá dobrem“²⁷ (už jenom proto, že dobro je jednou z prvních příčin).

Následuje **neutralita co do činitele**. Aristoteles tvrdí, že o ctnost má usilovat nejenom každý individuální jedinec, nýbrž i lidé společně.²⁸

„Náleží každému jednotlivci, aby byl svým dětem a přátelům nápomocen k získání ctnosti, anebo mu to aspoň bylo účelem.“²⁹

Jinými slovy, každý člověk se má snažit rozvíjet nejenom sebe, ale i pomáhat a podporovat v rozvoji lidí okolo sebe s tím, že se jedná o vzájemně podpůrný proces.³⁰ Tomu se koneckonců vzhledem k rozsáhlému mezilidskému kontaktu nelze vyhnout a jasně to z něj vyplývá.³¹

I přes neutralitu činitele je a má být ohledně rozdělování aktivity ohledně lidského procesu zdokonalování přítomná **asymetrie**. Tou se míní, že člověk se má vždy primárně snažit o svůj vlastní rozvoj a až sekundárně o podporu rozvoje ostatních.

²² HURKA, *Perfectionism*, str. 59.

²³ O tomto je přesvědčen i Platón. Viz *Ústava*, 354a: „Kdo žije dobře, jest blažen a šťasten.“

²⁴ ARISTOTELÉS, EN, 1176a50-b8.

²⁵ HURKA, *Perfectionism*, str. 58.

²⁶ ARISTOTELÉS, EN, 1097a22-26.

²⁷ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1252a3-4.

²⁸ HURKA, *Perfectionism*, str. 60.

²⁹ ARISTOTELÉS, EN, 1180a39-41.

³⁰ HURKA, *Perfectionism*, str. 62.

³¹ *Ibid*, str. 64.

K tomu u Aristotela existují dva důvody. Za prvé, zdokonalování je aktivní proces.³² Nakonec je to vždy jedinec sám, kdo musí vyvinout činnost, ostatní mu mohou pouze poskytovat podporu nebo prostředky. Za druhé, zdokonalování je vnitřní proces každého jednotlivce. Podobně jako Sokrates vysvětluje Alkibiadovi, že se musí sám vnitřně rozvinout v určitých věcech, chce-li být dobrým politikem, Aristoteles akcentuje, že rozvoj je vnitřní záležitostí každého jedince.³³ Oba tyto důvody potom implikují disproporci v tom, kolik úsilí či času může každý věnovat zdokonalování sebe sama a podpoře perfekce lidí okolo, příp. společnosti jako celku. Navíc můžeme operovat s relativně běžným předpokladem toho, že naše pomoc s rozvojem ostatních je podmíněná naším vlastním zdokonalováním na prvním místě. Obvykle předpokládáme, že například dobrý učitel má výborný přehled, vzdělání a případnou praxi v tom, co předává svým žákům, případně dobrý rodič je sám o sobě morálně vyvinutá a stále na sobě pracující osobnost, chce-li svoje děti vychovávat k tomu, aby byly dobrými lidmi.

Posledními dvěma rysy jsou **nekompetitivnost** a **kooperace**. Aristoteles pracuje s předpokladem, že rozvoj jednotlivých lidí neimplikuje zásadním způsobem konflikt mezi nimi. Konflikt samozřejmě může vyvstat z faktu, že pro osobní rozvoj každý jedinec vyžaduje základní vnější zdroje (bezpečí, volný čas a zajištění základních potřeb), ale v momentu, kdy jsou tyto potřeby naplněny, riziko konfliktu mizí.³⁴ Jinými slovy, lidé si v rámci rozvoje svých ctností, co se týče přímo procesu zlepšování sebe sama, výrazně nepřekáží.

Ohledně kooperace je Hurka v ohledu k Aristotelovi rezervovaný a spíše kooperativní závazek perfekcionistické etiky akcentuje skrze Marxův perfekcionismus.³⁵ Kooperace ovšem u Aristotela jasně vyplývá z neutrality co do činitele a jeho překroku k politické teorie. O dobro usiluje nejenom jedinec, ale i všichni lidé společně v rámci toho, že spolu tvoří obec, která má být nejvyšším vyjádřením dobra, „které ze všech [dobrých] má nejvyšší přednost a všechny ostatní v sobě zahrnuje“.³⁶ Aristotelova

³² ARISTOTELÉS, EN, 1140b5-10.

³³ HURKA, *Perfectionism*, str. 65. Hurka toto odvozuje čistě z toho, že rozumové ctnosti náleží každému jednotlivci zvlášť, lidé je mezi sebou výrazným způsobem nesdílejí, protože každý má svou duši, a jejich rozvoj je v posledku vždy na něm.

³⁴ Ibid, str. 67.

³⁵ Ibid, str. 68.

³⁶ ARISTOTELÉS, *Politika*, 1252a7-9.

etika tedy obsahuje i překrok do politické teorie; práce ovšem s jeho odvozením nepracuje a poskytuje vlastní.

1.1.3 Vymezení etického perfekcionismu pro účely této práce

Aristotelova etika je silně perfekcionista. Její představení výše ovšem bylo spíše výběrem všech jejích perfekcionista prvků, s nimiž se tato práce ztotožňuje, zatímco jiné prvky, obzvláště ty, které mají překrok do konkrétní politické teorie, nechává stranou. Pro osvětlení přechodu z etického do liberálního perfekcionismu nebudu tedy vycházet čistě z aristotelské etiky, ve které je perfekcionismus založen. Aristotelova etika sice jeho politickou teorii zakládá, nesměruje ovšem k teorii liberálního státu, jehož perfekcionista závazky chce tato práce explikovat. Pokusím se tedy raději, za pomoci perfekcionista rysů u Aristotelovy etiky, které jsem prezentovala, a perfekcionista Thomase Hurky o vlastní vymezení všeobecných rysů perfekcionista teorie, ze kterých v části po této následující odvodím politický perfekcionista.

Thomas Hurka je prvním autorem, který systematicky představuje perfekcionista jako samostatnou etickou teorii. Tématizuje jej následujícím způsobem:

„Tato morální teorie vychází z představy dobrého lidského života, případně života vnitřně žádoucího. A charakterizuje takový život poměrně vymezeným způsobem. Tvrdí, že určité vlastnosti konstituují lidskou přirozenost, příp. definují lidskost – dělají člověka člověkem. Dobrý život potom rozvíjí tyto vlastnosti do vyššího stupně, případně realizuje to, co je centrální pro lidskou přirozenost. Různé verze této teorie mezi sebou mohou nesouhlasit ohledně toho, které vlastnosti jsou relevantní, případně jaký má být obsah dobře vedeného lidského života. Všechny ale sdílejí centrální ideu, že to, co je dobré, je v zásadě rozvoj lidské přirozenosti.“³⁷

Hurka následně ovšem ještě rozděluje perfekcionista na „úzký“ a „široký“. Úzký perfekcionista vychází z premisy, že lidská přirozenost je ve své podstatě dobrá. Široký perfekcionista je o tuto premisu ochuzen. Vidí správný způsob života v rozvoji dobrých lidských dispozic a předpokládá jejich existenci, ovšem nepřisuzuje

³⁷ HURKA, *Perfectionism*, str. 3. Volně přeloženo.

je jim nutně substanciální základ v lidské přirozenosti.³⁸ Hurka zastává pozici úzkého perfekcionismu. Uvádí pro to tři důvody.

Za prvé, k úzkému perfekcionismu z mnoha různých pozic vraceli velcí filosofové napříč dějinami a to poukazuje na atraktivitu a kvalitu ideje lidské přirozenosti. Za druhé, úzký perfekcionismus založený v lidské přirozenosti koherentně vysvětluje jako vnitřně hodnotné a dobré věci, u kterých se substanciální zdůvodnění jinak těžko hledá (např. vědění či přátelství). A nakonec za třetí, zakořenění morální teorie v lidské přirozenosti dodává perfekcionistické teorii pevný základ a možnost koherence a systematizace.³⁹

Domnívám se ovšem, že pro rozvinutí teorie politického perfekcionismu je široký perfekcionismus vhodnější než ten úzký. V reakci na Hurkovy argumenty pro to mám následující důvody.

K perfekcionismu se nepochybně v průběhu dějin vraceli velcí filosofové a komponovali perfekcionistické prvky do svých etických teorií. Důvodem ovšem nemusela být nutně atraktivita konceptu dobré lidské přirozenosti, nýbrž osobní zkušenost s tím, že život vedený v duchu rozvoje pozitivních hodnot a dispozic se projevuje v praxi jako smysluplný a naplňující – tedy již výše zmíněný konsekvenencialismus. Je to zjevné například zrovna v rámci života akademiků a intelektuálů, kteří se musí nejdříve zdokonalit a vzdělat v mnoha ohledech, aby jejich tvorba měla intelektuální hodnotu. Tvrdím tedy, že perfekcionistická teorie je atraktivní ne kvůli svému výchozímu bodu, tedy založení v dobré lidské přirozenosti, nýbrž díky tomu, že se projevuje jako správná a naplňující v praktickém životě. To také považuji na perfekcionismu za vrcholně hodnotné.

Pro zavádění etického perfekcionismu do politické teorie není třeba substanciálně zdůvodňovat hodnotu určitých dober. Domnívám se, že nepotřebují racionální odvození z nějakého substanciálního základu, které beze všeho dokáže, že jsou prokazatelně validní. Pro účely politického perfekcionismu je stačí identifikovat jako dobrá pragmaticky. Určitá dobra jsou za dobrá v západní společnosti už tisíciletí považována a jejich hodnota se projevila v praxi již takřka nesčetněkrát; mezi nimi i Hurkou zmiňované vědění a přátelství. K prokázání jejich vnitřní hodnoty není třeba předpokládat jejich substanciální základ v lidské přirozenosti, vyjevují se jako

³⁸ Ibid, str. 4.

³⁹ Ibid, str. 4-5.

hodnotné samy o sobě tím, že vedou k naplňujícímu životu jednotlivců i širšího lidského společenství.

A nakonec, nezátíženost předpokladem, že lidská přirozenost je ze svojí podstaty dobrá, činí celou perfekcionistickou teorii pružnější a snáze přijatelnou i těmi, kteří by s axiomem úzkého perfekcionismu měli jinak na základě vlastních přesvědčení a pochybností potíže souhlasit. Tvrzení, že člověk je ze svojí podstaty dobrý, je poměrně silné a například tváří v tvář negativním historickým a životním zkušenostem minimálně diskutabilní. Stačí ovšem operovat s tvrzením, že člověk je schopen v sobě rozvíjet dobré dispozice, nezávisle na tom, zda jsou v každém člověku nějak substanciálně zakořeněny, zda každý člověk oplývá těmi samými a zda oplývá pouze těmi dobrými. Odpovědi na tyto otázky nejsou pro politický perfekcionismus zásadně relevantní a vyhneme-li se substanciálnímu zakořenění teorie, nemusíme je zodpovídat. Navíc, pro tvrzení, že dobrý lidský život spočívá v kultivaci toho, co je v člověku dobré, naopak právě není třeba složitě dokazovat, že člověk je od přirozenosti dobrý; a zda tomu tak je, je filosoficky sporná otázka. A domnívám se, že pro naše účely nemusí být, stejně jako ostatní zmíněné otázky, rezolutně zodpovězena. Jednotlivá specifika, jmenovaná výše, předpoklad dobré lidské přirozenosti nevyžadují. Sám Hurka nakonec uznává, že úzký perfekcionismus není pro ražení perfekcionistické etiky nezbytný.⁴⁰

Základní principy širokého perfekcionismu, který tedy pro potřeby této práce přijímám, tedy definuji následovně:

1. V člověku existuje něco dobrého, co lze rozvíjet.
2. Lidský život, který můžeme považovat za hodnotný, dobrý a naplňující, spočívá v rozvoji těchto dobrých dispozic. Jinými slovy, odpověď na Kantovu otázku „co mám činit?“ je: rozvíjet v sobě ty charakterové vlastnosti, schopnosti a dispozice, které jsou dobré.⁴¹
3. Rozvoj těchto vlastností vykazuje všechny rysy aristotelského perfekcionismu, zmíněné v druhé polovině části 1.1.2 této práce, tedy maximalizaci,

⁴⁰ Ibid, str. 55.

⁴¹ Tyto první dva principy v podobném, ale o něco konkrétnějším znění tématizuje Alexandra Couto v *Liberal Perfectionism: The Reason that Goodness Gives*, str. 17. Pro úvod zde ale volím upravené vlastní vymezení, které dle mého názoru více vychází z širokého perfekcionismu a je tím pádem méně zatíženo meta-etickými předpoklady, byť ve výsledku ústí v závěry, které jsou obdobné závěrům Couto.

konsekvencialismus, neutralitu co do činitele, asymetrii, nekompetitivnost a kooperaci.

Zbývá otázka, co všechno lze považovat za perfekcionistická dobra. Odpovědi na to, co je to „dobro“, které v sobě mají jedinci rozvíjet, se u jednotlivých autorů napříč dějinami zásadně liší. Paleta navrhovaných perfekcionistických dober zahrnuje charakterové vlastnosti (aristotelské ctnosti), nadání k nejrozmanitějším lidským činnostem (od umění po manuální práci), rozumové dispozice nejrůznějšího druhu (Aristoteles, Akvinský) až po koncepty jako je moc (Nietzsche) nebo práce a kooperace (Marx).⁴² Domnívám se, že ani tato otázka nemusí být rezolutně zodpovězena. O její hrubé zodpovězení, či spíše poskytnutí několika příkladů, které jsou relevantní pro stabilizační přínosy demokratického zřízení, se pokusí část 3.1 v rámci vztahování perfekcionistické myšlenky k hodnotám liberální demokracie, každopádně přesné stanovování perfekcionistických dober jde zcela mimo ambice této práce.

Práce se záměrně vyhýbá tvrzení, že by existoval uzavřený seznam toho, co v sobě každý člověk může rozvíjet – právě naopak nechávám prostor pro rozmanitost charakterových vlastností, talentů a dovedností, které lze považovat za žádoucí s tím, že rozhodně není nutné předpokládat, že se u jednotlivých lidí neliší. Perfekcionistická teorie představená v této práci potom může jistě působit až příliš obecně, možná až banálně, ale domnívám se, že právě její široký záběr, který se točí pouze kolem procesu rozvoje lidské osobnosti, činí perfekcionismus atraktivním; jinými slovy, domnívám se, že perfekcionistická teorie nemusí být intelektuálně komplexní a pevně metafyzicky zakořeněná k tomu, aby mohla být považována za smysluplnou – obzvláště ne pro později uvedené centrální tvrzení politického perfekcionismu, které se zaměřuje na podporu zdokonalování ze strany státu.

1.2 Politický perfekcionismus

Etický perfekcionismus je z velké části zaměřen na osobní morální rozvoj jedince, některé jeho rysy ovšem implikují i rozšíření do politické teorie. V této části bych ráda tento přechod popsala; kromě toho poskytnu definici politického perfekcionismu a představím jeho hlavní rysy. Politický perfekcionismus zde představím ve velice

⁴² HURKA, *Perfectionism*, str. 3. Přehled hlavních seznamů perfekcionistických dober, prezentovaných hlavními autory zastávajícími politicko-perfekcionistickou ideu potom lze najít v COUTO, *Liberal Perfectionism: The Reason that Goodness Gives*, str. 37-67.

obecných rysech a až v následující kapitole specifikuji jeho liberální verzi, pro kterou budu v této práci argumentovat.

1.2.1 Odvození politického perfekcionismu z etického a stručná definice

Přechod etického perfekcionismu do politického je primárně odvozen z prostého předpokladu, že lidský osobnostní rozvoj je podpořitelný zvenčí a dosahuje nejlepších výsledků v rámci lidské kooperace. Kooperaci v neposlední řadě v dnešní době ztělesňuje a zaštiťuje státní zřízení. V podstatě tedy politický perfekcionismus vyplývá ze základních rysů toho etického; jmenovitě z kooperace, neutrality co do činitele, maximalizace a nekompetitivnosti.

Předpokládáme totiž, že zdokonalování, které je kýženým cílem, je podmíněno mezilidskou kooperací. Stát, obzvláště liberálně-demokratický potom vystupuje jednak jako garant určitých perfekcionistačích dober, druhak jako soubor institucí, které občanům umožňují zlepšování sebe sama. A to, za prvé, skrze tvorbu prostředí, kde je to možné – například skrze zabezpečení prostředí, kde bude možnost lidského zdokonalování nepodléhat kompetitivnosti a za druhé, skrze možnost s podporou jejich rozvoje, která vyplývá z neutrality co do činitele. Z toho vyvozujeme, že stát může a má aktivně vytvářet prostředí, ve kterém je možné dosáhnout maximalizace lidského sebe-zlepšení a své občany v tomto podporovat. V rámci společenství, které toto podporuje a umožňuje, mohou potom jednotlivci žít smysluplný a naplňující život.

Politický perfekcionismus tedy tvrdí, že dosažení perfekcionistačického etického ideálu má být podpořeno u každého jednotlivce státem a to, že každý jedinec je součástí státního útvaru, který je perfekcionistačický, mu dává nejlepší šance na dosažení tohoto etického cíle. Stát zde tedy figuruje jako žádoucí nástroj k dosažení daného etického ideálu, nikoliv jako jeho ztělesnění. Jinými slovy, politický perfekcionismus lze nadefinovat následovně:

„Stát smí a je ospravedlněn k tomu, aby chránil a podporoval vnitřně hodnotná dobra na základě jejich vnitřní hodnoty.“⁴³

⁴³ COUTO, *Liberal Perfectionism: The Reasons that Goodness Gives*, str. 98. Volně přeloženo. Srov. CHAN, Joseph, „Legitimacy, Unanimity, and Perfectionism“, in: *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 29, No. 1 (Winter, 2000), str. 35.

Stát tedy smí a má aktivně zasahovat do rozvoje svých občanů a podporovat zdokonalování jejich dobrých vlastností v zájmu naplnění individuálního etického cíle života každého z nich.

1.2.2 Základní charakteristiky politického perfekcionismu

Základní charakteristiky politického perfekcionismu sevěřeně charakterizuje Steven Wall skrze tyto čtyři body:

1. Některé ideály lidského rozvoje jsou správné a mohou být identifikovány jako správné.
2. Předpokládáme, že stát je ospravedlněn tyto ideály upřednostňovat před jinými.
3. Platný výčet ideálů politické morálky má být funkcí správných ideálům lidského rozvoje.
4. Neexistuje žádný morální princip, který by státu zakazoval upřednostňovat správné ideály lidského rozvoje a vymáhat koncepcie politické morálky, které z nich vyplývají, a to i pokud jsou tyto ideály kontroverzní a stávají se předmětem rozumné neshody.⁴⁴

Každý z těchto bodů zasluhuje stručný komentář. První bod předpokládá, že existují alespoň nějaké lidské vlastnosti, které lze v člověku rozvíjet a které je správné v člověku rozvíjet; to je tvrzení, které jsem výše explikovala jako zásadní bod etického (širokého) perfekcionismu. Wall podotýká, že takové tvrzení je většinou odmítáno tzv. nihilisty ohledně doba, tedy lidmi skeptickými k poznatelnosti dobra. Perfekcionismus ovšem tuto skepsi odmítá a předpokládá, že existuje alespoň nějaký ideál dobra, který je dobrý a lze ho jako dobrý identifikovat.⁴⁵ Přijímá tedy ústřední myšlenku širokého etického perfekcionismu.

Druhý bod vyžaduje vymezení státu, příp. jeho části, která je ospravedlněna k jednání v souladu s ideami politického perfekcionismu. Pod státem zde rozumíme politickou strukturu společnosti, její instituce a jednotlivá opatření přijímaná vládou.⁴⁶ Pro úvod je to poměrně široké vymezení, které budu později ilustrovat na příkladech, které budou blíže specifikovat zdroje perfekcionistaického politického jednání státu.

⁴⁴ WALL, Steven, *Liberalism, Perfectionism and Restraint*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, str. 8. Volně přeloženo.

⁴⁵ Ibid, str. 10.

⁴⁶ Ibid, str. 10-11.

Třetí bod předpokládá, že existuje alespoň nějaký překryv mezi ideály politické morálky a ideály vývoje jednotlivce.⁴⁷ Stát potom podporuje rozvoj těch dispozic občanů, které jsou odvoditelné a příbuzné s morálními ideály daného zřízení. Politický perfekcionismus tedy netvrdí, že stát má přímo podporovat lidské zdokonalování v každém možném aspektu. Některé ideály skrze politické jednání podporovat nelze, byť je můžeme všeobecně označit za hodnotné pro rozvoj lidské osobnosti; například můžeme za důležitý element vedoucí k naplňujícímu životu uvést zdravý romantický vztah a schopnost milovat druhého člověka, ovšem tento ideál ovšem není nutné přímo podporovat politickými akty státních institucí, protože nemá s ideály politické morálky mnoho společného.⁴⁸

Čtvrtý bod, který jistě zní nejradiálněji, bude dokazován v druhé kapitole této práce a jasně vymezen a ohraničen v následující části zabývající se liberálním perfekcionismem.

Politický perfekcionismus kromě těchto čtyř charakteristik vykazuje ještě jeden zásadní rys. Tím je, že politický perfekcionismus není teorie, která by byla někdy přímo přetavena do koherentní politické teorie v rámci popisu ideálního režimu, který by jí plně odpovídal. Na rozdíl například od Rawlsova politického liberalismu, jehož možná implementace je vyjádřena skrze jeho vizi property-owning democracy,⁴⁹ se jedná o vhled, který se má uplatňovat pouze jako jeden z rozumných aspektů diskuze při zavádění jednotlivých státních institucí a opatření.⁵⁰ Jinými slovy, politický perfekcionismus netvrdí, že všechna opatření a akce státních institucí musí být perfekcionistařsky motivovaná. Teoretici politického perfekcionismu jej spíše navrhují jako jeden z filosofických prvků, který by měl být zakomponován v politickém zřízení a považován za validní motivaci některých státních opatření.

1.3 Liberální perfekcionismus

Politický perfekcionismus, tak jak byl představen v předchozí části, lze rozvinout do konkrétnější podoby; a to buď liberálním, či neliberálním směrem. Tato práce přijímá všeobecně sdílený předpoklad, že nejlepší možné politické zřízení, které umožňuje

⁴⁷ Ibid, str. 13.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Viz RAWLS, *Justice as Fairness*, The Belknap Press of Harvard University Press, London, 2001, 4. kapitola.

⁵⁰ Srov. WALL, *Liberalism, Autonomy and Restraint*, str. 11 a 15, BIONDO, „Two Types of Liberal Perfectionism“, in: *Ratio Juris*, Vol. 18, No. 4, December 2005, str. 520.

lidem dobré a naplňující vedení jejich života, je liberální demokracie. V souladu s tímto přesvědčením tedy představím, jaké perfekcionistačké prvky by liberální demokracie měla a může vykazovat.

Má-li být perfekcionismus liberální, musí dostávat základním liberálním hodnotám, tedy svobodě, rovnosti a důstojnosti každého občana. Perfekcionistačké zásahy státu do života jeho občanů tedy nesmí ani jednu z těchto hodnot narušovat, naopak je mají chránit a rozvíjet. Joseph Chan představuje čtyři zásady liberálního perfekcionismu, na jejichž základě lze poměrně jasně vymežit povahu a rozsah perfekcionistačkých zásahů státu, které jsou v souladu se základními hodnotami liberální demokracie.

Za první, žádné státní opatření s perfekcionistačkým cílem státu nesmí donucovat občany k tomu, aby jej následovali. V praxi to znamená, že stát nesmí po svých občanech zákonně vymáhat určitý způsob života, který považuje za dobrý, případně jim bránit pod pohrůžkou trestu vést život, který považuje za špatný. Cílem státu má být podle Chana vytvořit sociální prostředí, které více napomáhá vedení života, které je považováno za žádoucí. Stát má takové prostředí vytvářet nenásilnými prostředky, jako je vzdělání, úlevy na daních a finanční podpora žádoucího způsobu života.⁵¹

Za druhé, podpora rozvoje občanů musí být pouze jedním z legitimních a důležitých úloh státu, nikoliv ovšem jedinou. Stát nemá usilovat o rozvoj vlastních občanů na úkor jiných zásadních úloh, jako je například udržování míru, ekonomická stabilita nebo sociální harmonie.⁵²

Za třetí, státní instituce nemají být jediné, které podporují osobní rozvoj občanů. Chan uvádí, že stát by měl ideálně zasahovat pouze v oblastech, kde občanská společnost bez státní podpory v tomto úkolu selhává.⁵³ Troufám si ovšem tvrdit, že můžeme předpokládat, že v rámci reálného demokratického státu budou v praxi vždy zapotřebí instituce s perfekcionistačkými prvky, které budou státem buď aktivně podporovány (např. finančně), případně přímo provozovány (např. školy). Chanova hlavní pointa ovšem tkví v tom, že tyto instituce mají existovat vedle občanských sdružení a nestátních organizací, které usilují o to samé.

A za čtvrté, stát musí reflektovat, že není schopen vyčerpávajícím způsobem vymežit všechny žádoucí a nežádoucí způsoby vedení dobrého života. Liberální demokracie

⁵¹ CHAN, „Legitimacy, Unanimity, and Perfectionism“, str. 14-15.

⁵² Ibid, str. 15.

⁵³ Ibid, str. 16.

s perfekcionistickými prvky má tím pádem podporovat spíše všeobecnější ideje dobrého života, protože konkrétní realizace těchto idejí a jejich rozvoj se mezi lidmi může poměrně dost lišit.⁵⁴

V reakci na Chanův článek poté dodává Thaddeus Metz poslední prvek, který je podle něj nutný pro zachování respektu ke každému občanovi. Tím je aktivní zajištění toho, aby se jednotliví občané mohli perfekcionistickému tlaku státních institucí vyhnout, budou-li s nimi zásadním způsobem nesouhlasit. To, zda státní instituce, která prosazuje perfekcionistická opatření, respektuje občanovu schopnost se svobodně rozhodovat, podle Metze zásadně závisí na náročnosti toho se danému opatření vyhnout.⁵⁵ Je nutné ovšem Metzovu pozici ujasnit a upravit.

Metz ve svém článku tvrdí, že Chanovy podmínky, na rozdíl od této, nejsou nutné pro zachování respektu k občanovi. Stát, který aktivně umožní svým občanům vyhnout se jeho perfekcionistickým opatřením, své občany respektuje i v případě toho, že k prosazování vlastní vize dobra občany nutí například skrze legislativu do určitých činností, se kterými mohou na základě zcela rozumných důvodů nesouhlasit. Jako aktivní umožnění vyhnout se perfekcionistickému tlaku institucí pak navrhuje zajištění možnosti emigrace, změny občanství, nebo například vytvoření určité rezervace v rámci teritoria státu, která nepodléhá perfekcionistické legislativě, nýbrž pouze ústavě daného státu. Příkladem takového teritoria jsou například indiánské rezervace v USA. Občanům, kterým se perfekcionistická opatření státu příčí, má být státem aktivně umožněno se do takovéhoho vymezeného teritoria přestěhovat.⁵⁶

Domnívám se, že Metz si ovšem v rámci této části protičeří. Možnost vyhnout se vymáhání perfekcionistických dober státu skrze jím navržená řešení není nenáročná, nemluvě o potížích, které by pravděpodobně politická praxe přinesla. Emigraci v případě nesouhlasu s opatřeními státních institucí lze právem považovat za velice obtížnou záležitost, a tím pádem nepřipadá v úvahu jako validní řešení, které spadá do Metzova tvrzení, že vyhnout se perfekcionistickým opatřením nesmí být náročné. I přesto se ovšem domnívám, že výchozí hledisko Metzovy argumentace je dobré a zaslouží si být zmíněno jako dodatečný prvek liberálního perfekcionismu, byť pro

⁵⁴ Ibid, str. 13.

⁵⁵ METZ, „Respect for Persons and Perfectionist Politics“, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 30, No. 4 (Autumn, 2001), str. 424.

⁵⁶ Ibid, str. 428-429.

Metze je pouze prvkem libovolného státního zřízení s perfekcionistařkými prvky, které chce zachovat důstojnost svých občanů.

Možnost vyhnout se perfekcionistařkým opatřením státu ovšem spíše zajiřřuje Rawlsův a Razův požadavek, aby stát aktivně podporoval co nejlepší přístup k paletě toho, co si občané zvolí jako dobrý koncept života a hodnoty, které budou následovat, případně aktivní vytváření strukturních částí institucí, skrze které se občané mohou perfekcionistařkému tlaku bránit a se státními institucemi diskutovat. Příkladem takového strukturního prvku v rámci škol, které nepochybně lze označit v České republice za instituce s perfekcionistařkými prvky, je například existence instituce školské rady, v rámci které jsou rodiče informováni o tom, co je obsahem vzdělávání jejich dětí a mohou o těchto obsazích diskutovat, případně si na ně stěžovat.

Chan dodává, že se může na první pohled zdát, že takto mírně nadefinované perfekcionistařké rysy liberální demokracie by oponenty politického perfekcionismu nemusely vzruřovat. Je ovšem nutné si uvědomit, že i tyto rysy nechávají volný prostor pro zavádění opatření, která by velké části liberálního spektra vadila (nemluvě o spektru libertariánském). Jako příklad uvádí například závazek státu odbourávat odcizenou práci, která stojí v cestě autonomii a rozvoji jedince, což je oblast, do které by stát podle mnoha liberálů neměl zasahovat.⁵⁷

⁵⁷ CHAN, „Legitimacy, Unanimity, and Perfectionism“, str. 18-19.

2. Kompatibilita liberální demokracie s liberálním perfekcionismem

Cílem této části je dokázat následující tvrzení: vzhledem k závazku státu chránit práva a svobody občanů, není možné vyhnout se perfekcionistačtým opatřením.⁵⁸ Jinými slovy, ze základních principů liberální demokracie vyvstává perfekcionistačtý závazek státních institucí a tím pádem v rámci liberálně-demokratického zřídění platí Wallův radikálně znějící bod č. 4, který tvrdí, že „neexistuje princip, který by státu zakazoval upřednostňovat správné ideály lidského rozvoje a vymáhat koncepce politické morálky, které z nich vyplývají.“⁵⁹ Perfekcionistačtý závazek je naopak přímo implikován ze závazku státu k ochraně práv a svobod občanů a vyplývá z hodnot, které se nachází v těžišti liberálně-demokratického uspořádání.

Tato část se soustředí na klasické jádro teoretické argumentace za liberální perfekcionismus, kterým je jeho obhajoba před neutralisty, kteří namítají, že existuje princip, který státu zakazuje podporu a upřednostňování určitých morálních principů – a tím je princip státní neutrality. Považují liberální perfekcionismus za neliberální, protože podle nich ohrožuje demokratické hodnoty, které podle nich implikují neutralitu státních institucí k otázkám morálky a dobra. Neutralisté tím liberální perfekcionismus „shazují ze stolu“ jako nekompatibilní s liberálně-demokratickými principy. Pokusím se ukázat přesný opak tím, že napadnu jejich proti-argumentaci – právě neutralistické chápání závazků demokratického státu „shazuje ze stolu“ samotnou neutralistickou koncepci již v zárodku, protože zkrátka díky vnitřním kontradikcím, které obsahuje, nedává smysl a jeho uplatnění v praxi tím pádem není aplikovatelné ani žádoucí. Tím chci liberální perfekcionismus nabídnout jako alternativu k neutralistické teorii, kterou považují za vnitřně rozpornou a v praxi neuskutečnitelnou.

Tento podnik napodobuje a čerpá z mnohokrát představené argumentace za liberální perfekcionismus, která v odborné literatuře opakovaně spočívá v reakci na neutralistickou kritiku. V první části kapitoly se zaměřím na odmítnutí principu státní neutrality (dále pouze PSN) a v druhé, kratší části představím určitý přechodný pozitivní argument pro tvrzení, že liberální perfekcionismus vyplývá ze závazku liberálně-demokratického zřídění k ochraně práv a svobod občanů.

⁵⁸ Formulace byla volně přejata od Alexandry Couto, bez důrazu na to, že k tomuto postoji jsou zavázáni i neutralisté. Viz COUTO, *Liberal Perfectionism: The Reasons that Goodness Gives*, str. 130.

⁵⁹ WALL, *Liberalism, Autonomy and Restraint*, str. 8.

2.1 Odmítnutí principu státní neutrality

V této části představím PSN a pokusím se jej posléze odmítnout poukazem na jeho vnitřní inkonsistenci a nepotřebnost. Debata o PSN je poměrně široká, proto se místo jejího mapování zaměřím na klasika neutrality Johna Rawlse a budu reagovat přímo na jádro jeho koncepce PSN, které potom stojí v základu ostatních neutralistických argumentací.

V části 2.1.1 PSN stručně představím, v části 2.1.2 se jej pokusím vyvrátit. Uvedu následující argument: PSN je vnitřně rozporný, protože ústřední hodnoty, z nichž je odvozován, už samy o sobě nejsou morálně neutrální a jako takové zavazují stát k zaujetí pozice ohledně toho, co je dobré a co ne. Základní hodnoty liberální demokracie vymezují pole možných koncepcí dobra. PSN ovšem není nutný k tomu, aby občané mohli následovat vlastní koncepce dobra, které do tohoto pole spadají a liberálně-demokratický stát je stejně zavázán k podpoře dober, který jasně vyplývají z jeho ústředních hodnot.

2.1.1 Princip státní neutrality

Sám Rawls nikde neposkytuje přesnou definici neutrality a slovu neutralita se nakonec většinou záměrně vyhýbá, protože podle něj může mít zavádějící konotace.⁶⁰ Těmto konotacím se ale lze jednoduše vyhnout, když její pojem upřesníme následujícím způsobem: idea státní neutrality je politický princip, podle kterého stát a jeho instituce nemají podporovat ani penalizovat žádnou konkrétní koncepci toho, co je dobré, případně jak vést dobrý život. To znamená neutralitu (ve smyslu nestrannosti) státu k platným i neplatným ideálům dobra.⁶¹ Tato myšlenka je centrální pro filosofii Johna Rawlse a celou tradici politického liberalismu.

John Rawls představuje neutralitu institucí jako nutnou pro zachování tzv. rozumného pluralismu. Koncepce toho, jak vést dobrý život a co je všeobecně dobré a špatné, se mezi občany mohou povážlivě lišit. Stát má zůstat v těchto otázkách stranou a umožnit tak občanům, aby každý mohl následovat to, co sám uzná za vhodné. Koexistence různých koncepcí dobra je umožněná tzv. překrývajícím se konsenzem (overlapping consensus). Díky ideálům svobody a rovnosti je mezi jednotlivými koncepcemi dobra vytvořen určitý „překryv“. Ten spočívá v tom, že žádná koncepce zásadním způsobem

⁶⁰ RAWLS, *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York, 2005, str. 191.

⁶¹ RAZ, „Liberalismus, autonomie a politika neutrálního pohledu“, in: KIS, János, *Současná politická filosofie: sborník textů anglosaských autorů 20. století*, Oikoymenh, Praha, 1997, str. 352.

neoponuje základním demokratickým hodnotám. Díky tomu by občané měli být schopní své vize navzájem respektovat, nebo alespoň tolerovat.

Myšlenkový fundament PSN je odvozen ze základních principů Rawlsovy politické teorie – svobody a rovnosti občanů. Svobodní jsou občané podle Rawlse ve dvou ohledech. Za první, každý občan má kapacitu hledat svou vlastní koncepci toho, co je dobré, a v případě jejího nalezení usilovat o její realizaci a šíření.⁶² Za druhé, každý občan vnímá sám sebe jako svobodného, protože je ve svobodné společnosti považován za potenciálně uznatelný zdroj možné koncepce dobra.⁶³ Za mezi sebou rovné jsou potom občané považováni za základě toho, že mají alespoň minimální množství morální kapacity k tomu, aby se mohli účastnit společenské kooperace a být součástí společnosti, coby rovnocenní občané.⁶⁴ Všichni občané mají zároveň morální schopnost považovat svobodu a rovnost za dobré a žádoucí.

Chce-li stát tyto dva základní principy garantovat a zachovávat, musí se podle Rawlse snažit o neutralitu.

Rawls PSN nikde přímo nedefinuje. Ve svém *Politickém liberalismu* ovšem představuje tři možné způsoby, jak lze neutralitu chápat.

1. Stát má pro všechny občany zajišťovat rovnou příležitost k tomu, aby mohli následovat jakoukoliv koncepci dobra, kterou si svobodně zvolí.
2. Stát nemá činit nic, co by bylo podloženo záměrem favorizovat nebo podporovat jakoukoliv konkrétní komprehenzivní doktrínu spíše nežli jinou, případně poskytovat větší podporu těm, kdo o ni usilují.
3. Stát nemá činit nic, co by zvýšilo pravděpodobnost toho, že určitý občan přijme jakoukoliv konkrétní koncepci spíše nežli jinou, ledaže by byly vykonány kroky vedoucí ke zrušení nebo kompenzaci efektů, které by měly zavedená opatření, která by za takovýmto účelem byla zavedena.⁶⁵

První ale ihned odmítá a druhé dva formuluje na základě *Morality of Freedom* od Josepha Raze. Proto si dovolím nechat Raze nadefinovat Rawlsův PSN za něj:

„Žádné politické jednání nesmí být podniknuto či ospravedlněno na základě toho, že prosazuje ideál dobra s výjimkou toho, které má zabezpečit všem

⁶² RAWLS, *Justice as Fairness*, §7.4, str. 21.

⁶³ Ibid, §7.5, str. 23.

⁶⁴ Ibid, § 7.3, str. 20.

⁶⁵ RAWLS, *Political Liberalism*, str. 192-193. Volně přeloženo.

osobám rovnou možnost sledovat v jejich životech a prosazovat v jejich společnostech jakýkoli ideál dobra a umožnit jim to dělat politickými prostředky.“⁶⁶

U Rawlse je tento princip navíc ohraničen tím, že daný ideál dobra má být umožněno sledovat jen potud, kde naplňuje princip rovné svobody.⁶⁷ Kromě toho pole vymezuje nemalé množství dalších hodnot: např. dobro jako racionalita, primární dobra a dobro dobře uspořádané společnosti.⁶⁸

Rawls tvrdí, že se jedná o ideál, který má být státem následován, nikoliv doktrínu, která může být někdy plně implementována; prosazuje ji v rámci své ideální teorie.⁶⁹ Ovšem snahu o jednání státu tímto směrem považuje za vrcholně důležitou pro zachování autonomie a svobody každého občana a jako taková je tato snaha podle něj předpokladem spravedlnosti.⁷⁰

2.1.2 Vnitřní rozporuplnost Rawlsovy ideje státní neutrality

Mým cílem není argumentovat proti účelu, který PSN má. Má zaručit zachovávání autonomie každého občana, což je věc, se kterou nemíním polemizovat. Namísto toho chci upozornit na to, že sám PSN je, za prvé, vnitřně sporný a, za druhé, ke svému účelu, tedy zachování názorového pluralismu, není potřebný. Chci tedy rozporovat to, že stát má o neutralitu v ohledu určování toho, co je dobré a co je špatné, usilovat. Usilování státem o neutralitu má v praxi vést k velice podobným důsledkům, ke kterým by se přikláněl na základě jiných důvodů liberální perfekcionismus, který neutralitu jako nutný princip jednání státu neuznává. V PSN samotném ovšem spatřuji vnitřní rozpor.

V základu liberální demokracie totiž stojí hodnoty, které samy o sobě *nejsou* morálně neutrální. Požadavek svobody, rovnosti a důstojnosti všech občanů, které jsou myšlenkovým základem liberálně demokratických ústav nutně vymezuje pole pro to, co je „dobré“ a „špatné“, byť poměrně široce. To je geniální vlastnost myšlenkového fundamentu liberální demokracie, kterou Rawls sám potvrzuje – vymezuje se tím pole

⁶⁶ RAZ, „Liberalismus, autonomie a politika neutrálního pohledu“, str. 355.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ RUDISILL, „The Neutrality of the State and its Justification in Rawls and Mill“, in: *Auslegung: a journal of philosophy*, Volume 23, Number 2 (Summer, 2000), str. 158.

⁶⁹ COUTO, *Liberal Perfectionism: The Reasons that Goodness gives*, str. 3.

⁷⁰ RAZ, *Liberalismus, autonomie a politika neutrálního pohledu*, str. 356.

možných jednání a koncepcí dobrého života, které lze považovat za přípustné.⁷¹ Jako dobré může být občany následováno a veřejně šířeno všechno, co základním hodnotám svobody a rovnosti přímo neodporuje, namísto vymezení užšího (např. náboženského) konceptu dobra, který by výrazně redukoval pole legitimních koncepcí dobra.

Hodnoty, z nichž je PSN odvozován, tedy vytváří jakýsi trh idejí, které lidé mohou podporovat, následovat a šířit. Sám Rawls existenci trhu idejí podporuje.⁷²

Hodnoty liberálně demokratického státu ovšem samy o sobě nejsou morálně neutrální. Nejen, že celá idea politické rovnosti je založená na předpokladu morálních dispozic každého občana, ale celá základní struktura svobody a rovnosti sama o sobě pokládá morální základ celé teorii liberálně demokratického státu. Rawls si je toho vědom a tvrdí:

„Praktickým cílem spravedlnosti jako férovosti je poskytnout akceptovatelný filosofický a morální základ demokratickým institucím a tím pádem adresovat otázku, jak má být výrokům o svobodě a rovnosti rozuměno.“⁷³

Mojí otázkou potom ale je, jak lze z hodnot, které nejsou morálně neutrální, odvozovat princip, v rámci kterého má být stát neutrální ohledně toho, co je dobré a co ne? Je něco takového možné, když v základu tohoto principu stojí myšlenka, že svoboda a rovnost dobré jsou a mají svoji vnitřní morální hodnotu? Domnívám se, že ne.

PSN znamená neutralitu institucí ke konkrétním koncepcím dobra. Tím má zabezpečovat základní demokratická dobra pro jednotlivé občany – autonomii, svobodu, rovnost. Namítám ovšem, že základní demokratické hodnoty přímo implikují jiné morální postoje, které nejsou neutrální, a stát je k jejich podpoře v zájmu ochrany demokratických hodnot zavázán.

Chce-li stát umožnit každému následovat jeho vlastní koncepci dobra, musí potom minimálně jako dobrou podporovat širokou paletu toho, co liberální demokracie všeobecně považuje za dobré a co z jejích základních hodnot vyplývá (tedy ne jenom tyto hodnoty samotné) – od náboženské tolerance, přes podporu znevýhodněných až

⁷¹ Ibid, str. 355.

⁷² KYMLICKA, „Liberal Individualism and Liberal Neutrality“, in: *Ethics*, Vol. 99, No. 4 (Jul., 1989) str. 884.

⁷³ RAWLS, *Justice as Fairness*, §2, str. 5. Volně přeloženo.

ke schopnosti kritického myšlení, díky kterému si občané mohou koncepcie dobrého života autonomně vybírat nebo vytvářet.

Liberálně demokratický stát je vystaven na hodnotách svobody a rovnosti občanů, ke kterým jasně zaujímá pozitivní postoj a už jenom svojí samotnou existencí nemůže zůstat hodnotově neutrální – ať už v rámci legislativy, vzdělávání nebo jiného institucionálního aspektu své existence. Zůstat stranou ohledně toho, co je dobré a co ne, je nemožné, už jenom protože základní pole v Rawlsově pojetí je vymezené příliš mnoha čarami, které zavazují stát k aktivním zásahům do toho, co se na trhu idejí děje.

Sám Rawls navíc později dokonce dodává:

„Mají-li občané dobře uspořádané společnosti považovat jeden druhého za svobodné a rovné, základní instituce je k tomu musí vzdělávat, stejně jako musí veřejně prezentovat a podporovat tento ideál politické spravedlnosti.“⁷⁴

Takový přístup institucí ovšem působí mnohem spíše perfekcionista, než neutrálně. Rawls uznává, že lidé mají rozvinutelné morální dispozice, uznává morální základ liberálně demokratického státu a dokonce uznává, že státní instituce mají u občanů považování tohoto základu za dobrý rozvíjet. Takové tvrzení nekorresponduje s Rawlovým tvrzením, že jeho teorie je neutrální a silně anti-perfekcionista.⁷⁵ Zároveň ovšem z daného tvrzení vyplývá, že stát nemůže nezasahovat do trhu idejí; má vlastní koncepci, k jejíž podpoře je zavázán, byť v rámci seberegulace demokratickými principy bude jenom jedním ze silných účastníků dialogu na trhu. Ale nemůže se neúčastnit. Jinými slovy, jak bude argumentováno v druhé polovině této kapitoly, perfekcionista závazek státu vyvstává z hodnot liberální demokracie.

Domnívám se, že státní neutralita hlavně není nutná k tomu, aby občané mohli následovat vlastní koncepci dobrého života. Naopak, právě aktivní podpora tolerance a svobody vedou k umožnění následování samostatně zvolené koncepcie dobrého života, která zapadá do jimi určeného pole možností. Následování PSN se ve v tomto světle neukazuje jako nutné pro zachování rozumného pluralismu, naopak přímé vměšování státu do trhu idejí je to, co umožňuje jej zachovávat.

⁷⁴ RAWLS, *Justice as Fairness*, §16.2, str. 56. Volně přeloženo.

⁷⁵ DAMICO, „What’s Wrong with Liberal perfectionism?“, in: *Polity*, Vol. 29, No. 3 (Spring, 1997), str. 399.

Zásadní pro zachování svobody a autonomie občanů je tak v podstatě zásada, kterou Rawls uvádí jako první; to, že stát má aktivně umožňovat občanům, aby následovali vlastní koncepci dobra.

Joseph Chan navíc k tomuto trefně podotýká, že v momentu, kdy „víme, že základní struktury společnosti a základní opatření státu mají zásadní dopad na vývoj lidských životů, stát se nemůže prostě soustředit na spravedlnost a efektivitu a ignorovat dobrý život v rámci ospravedlnění své základní struktury.“⁷⁶ Neutralisté, včetně Rawlse, plně uznávají, že neutralita efektu je nedosažitelná – netvrdí, že stát může být reálně neutrální, tvrdí pouze, že se o to má snažit a nemá přijímat opatření vedená představou nějakého dobra. Koneckonců PSN je součástí ideální teorie. V rámci její aplikace v neideálním prostředí Rawls reflektuje, že existence trhu idejí bude mít konsekvence, které nejsou neutrální. To ovšem podle něj ideu státní neutrality ohledně toho, co se na tomto trhu děje, nutně nevyvrací. Státní instituce podle Rawlse do velké míry neutrální zůstat mohou, protože na trh pokud možno nevstupují.⁷⁷

Chan ovšem podotýká, že v momentu, kdy si je státní aparát vědom toho, že následky jeho opatření nemohou a nikdy nebudou v praxi mít neutrální následky, implikuje to dva možné postoje potenciálně neutralistického státu k této situaci.

Buď, za první, že ne-neutrální vliv na lidské životy je tím pádem pro stát akceptovatelný. Tím pádem je ovšem logické, že tato pozice obsahuje soud z pozice státu o tom, co je dobré (z pozice státu akceptovatelné), a tím pádem to porušuje princip státní neutrality.

Nebo, za druhé, že otázka dobrého vedení lidského života jde mimo priority státního aparátu – spravedlnost a efektivita jsou tím, co má doopravdy na zřeteli, a toto jde mimo něj. V tomto případě se stát sice již vyhýbá soudu o tom, co je dobré, ale zároveň je podle Chana nepřijatelné, že by efektivita a spravedlnost měly převažovat starost státu o podporu dobrého života občanů.⁷⁸ A to právě protože blahobyt občanů je jedním ze závazků státu, jak bude ukázáno v následující části.

Shrnuto, nehodlám rozporovat to, že stát nemá zaujímat zcela konkrétní stanovisko k tomu, jakou zcela konkrétní koncepci dobra z vymezeného spektra budou jednotliví občané následovat; například favorizovat určité náboženství na úkor ostatních. Ovšem

⁷⁶ CHAN, „Legitimacy, Unanimity and Perfectionism“, str. 41. Volně přeloženo.

⁷⁷ KYMLICKA, „Liberal Individualism and Liberal Neutrality“, str. 886.

⁷⁸ CHAN, „Legitimacy, Unanimity and Perfectionism“, str. 41.

demokracie má své ideály dobra a nemůže k nim, ani k tomu, co z nich přímo vyplývá, mít neutrální postoj – ani v ideální teorii, ani v neideální situaci podmíněné praxi. Domnívám se tedy, že právě protežování svobody, rovnosti a jejich morálních implikací jako vnitřně hodnotných dober umožňuje občanům nejvyšší míru autonomní volby vedení vlastního života a koncepce toho, co je podle nich dobré, či špatné a perfekcionista působení státu je tak mnohem validnější, než snaha o neutralitu.

2.2 Od ochrany práv k aktivní perfekcionista podpoře

Určitým přechodným argumentem od proti-neutralistické argumentace k pragmatické argumentaci za pozitivní účinky liberálního perfekcionismu je argument Josepha Raze v jeho článku „The Role of Well-Being“. Tento argument zde představím a potom v Razově duchu rozvinu perfekcionista směrem.

Raz tvrdí, že chránit a respektovat práva a svobody neznamena jenom jejich aktuální ochranu před nebezpečím, ale také zajištění toho, že se tyto svobody mohou rozvíjet a dlouhodobě existovat. Tomuto závazku může neutralistický přístup jenom těžko dostat, ale zároveň vyplývá ze závazku státu k ochraně a respektování práv každého občana.

Joseph Raz tento argument uvádí na příkladu práva pro užívání racionálních kapacit jednotlivce:

„Všeobecně respektovat něco hodnotného, řekněme například obraz, znamená nejenom zdržení se ničení dané věci, ale také podniknutí nezbytných kroků k ochraně dané věci od rozkladu, tedy například vybudování vitríny s regulovanou teplotou a vlhkostí. Pointou respektu je umožnění setkání se s hodnotou a ochrana obrazu tak spočívá nejenom v pouhém zajištění pokračování jeho existence, ale také zajištění možnosti jeho ocenění. Respektování osob potom vyžaduje více než zdržení se nadměrného omezování jejich možností užívat své racionální schopnosti. Vyžaduje to zajištění toho, že jsou jim tyto možnosti k dispozici. (...) Ochrana těchto schopností tedy obsahuje pojištění dostupnosti adekvátních možností k užívání daných schopností.“⁷⁹

⁷⁹ RAZ, „The Role of Well-Being“, in: *Philosophical Perspectives* Vol. 18, 2004, str. 289. Volně přeloženo.

Tento argument implikuje liberální perfekcionismus několika zásadními způsoby.

Na rozdíl od neutralistické argumentace myslí na následky určitých opatření a bere v potaz, že reflexe těchto následků by měla jejich být validní součástí jejich zavádění. Zavádět opatření bez ohledu na to, zda bude dlouhodobě funkční a hlavně bez ohledu na to, aby zajišťovalo svojí dlouhodobou udržitelnost, je podle Raze chybné – dlouhodobé hledisko je nutnou součástí daného rozhodování.

Dále, toto zajišťování pokračování existence, ke kterému jsme podle Raze morálně zavázáni, implikuje dva důležité kroky. Prvním z nich je zajištění možnosti k adekvátnímu užívání racionálních schopností jednotlivých občanů. V momentu, kdy tyto možnosti nebudou k dispozici, kapacita jedince užívat svoje racionální schopnosti, zůstane buď nenaplněna, nebo vyloženě selže. Jejich svobodné užívání je ale podle Raze nezbytnou podmínkou pro možnost spokojeného života a nezczitelným právem každého občana.⁸⁰

Druhým, který již překračuje rámeček tohoto Razova článku, ne ovšem Razova myšlení, je podpora jejich rozvoje zvenčí. Raz opakovaně podporuje myšlenku, že politické instituce a jejich opatření jsou legitimní na základě toho, nakolik přispívají k vedení dobrého a smysluplného života občanů.⁸¹ Je toho názoru, že vedení dobrého života podléhá sociálním podmínkám a tyto zase podléhají státu – a tím pádem je i stát zodpovědný za umožňování vedení dobrého života – protože to, že opatření přijímaná státem vedení dobrého života ovlivňují, nelze ignorovat. Možnost vedení dobrého života, jak později rozvíjí v citovaném článku, je podmíněna, mimo jiného, možnostmi každého občana rozvíjet svoje racionální schopnosti – tj. volit si ideálně z co nejširší palety možností, jakým způsobem povede svůj život. Je potom logické, že podpora takového vedení života nespočívá pouze v poskytování možností k uplatňování této schopnosti, tedy např. k udržování pestrosti trhu idejí a možných uplatnění jednotlivých občanů v rámci společenství, ale i v rozvíjení občanovy schopnosti racionálně volit, zvažovat své talenty a možnosti apod. – spočívá tedy i ve vzdělání, které rozvíjí epistemické schopnosti jednotlivých občanů. A nejenom v tom. Smysluplný naplňující život je podmíněný nejenom tím, že jsou každému jedinci dlouhodobě zachována jeho práva a svobody ve výše popsaném smyslu, ale i tím, že

⁸⁰ Ibid, str. 290.

⁸¹ MCCABE, „Joseph Raz and the Contextual Argument for Liberal Perfectionism“, in: *Ethics*, Vol. 111, No. 3 (April 2001) str. 490.

je jeho život veden morálně. Mezi blahobytem (well-being) a morálním chováním je nezlomitelná souvislost.⁸² A má-li stát podporovat občany ve vedení dobrého života, měl by také v určité míře ovlivňovat jejich morálku a podporovat její rozvoj pozitivním směrem, protože morálka je integrální součástí dobrého života.

Navíc, vrátíme-li se zpět k rozvíjení schopnosti užívání vlastní racionality, jednou z voleb, před kterými občané v liberálně-demokratické společnosti stojí, je volba jejich vlastní politické reprezentace, která potom opět ovlivňuje jejich podmínky života. Je potom samozřejmě žádoucí, aby byl občan dostatečně racionálně vybaven k tomu, takovou volbu provést autonomně, zodpovědně a racionálně a tím přispívat k vytváření pozitivních sociálních podmínek, v rámci kterých bude moci vést naplňující život.

A nakonec, jak bylo ukázáno, v momentu, kdy před státními institucemi vyvstává podobný závazek, není pro ně možné zůstat neutrální.⁸³ Tento bod byl ovšem každopádně již dostatečně rozvinut v předchozích částech.

Shrnuto, role liberálně-demokratického státu spočívá v ochraně práv a svobod občanů; alespoň natolik se na jeho roli shoduje Všeobecná deklarace lidských práv a svobod a Evropská úmluva o lidských právech. Ochrana těchto práv a svobod, jak se političtí teoretici všeobecně shodují, implikuje povinnost státu zajišťovat svým občanům spravedlivý sociální systém a přispívat k jejich blahobytu. Jak bylo ukázáno výše, opatření státu a struktury společnosti nemohou k takovému systému v rámci svých opatření a působení státních institucí směřovat neutrálně – a v momentu, kdy si je státní struktura vědoma ne-neutrálních důsledků svých činů, je vnitřně rozporné tyto důsledky při zavádění jednotlivých opatření nebrat v potaz.

V důsledku toho si trůfám tvrdit, že liberální perfekcionismus je nevyhnutelný a validní přístup, kterým mohou a mají být řízena opatření státních institucí.

⁸² RAZ, *Morality of Freedom*, Oxford University Press, USA, 1988, str. 317.

⁸³ SADURSKI, „Joseph Raz on Liberal Neutrality and Harm Principle“, in: *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 10, No. 1 (Spring, 1990), str. 122.

3. Liberální perfekcionismus jako myšlenkový podklad státních opatření

V této kapitole je mým cílem poskytnout svého druhu pragmatických argument pro komponování perfekcionistačkých prvků do opatření přijímaných státními institucemi. Oproti minulé kapitole, která argumentovala pro kompatibilitu perfekcionismu s liberálními demokraciemi a jejími hodnotami v opozici proti neutralismu, chci zde argumentovat pro vhodnost liberálně-perfekcionistačkých opatření pro jejich užitečnost pro stabilitu demokratického zřízení. Domnívám se totiž, že v podstatě hlavním argumentem pro perfekcionistačká opatření a adoptování perfekcionistačké myšlenky státními institucemi je jejich nepostradatelnost v praxi dlouhodobého fungování liberálně-demokratického společenství.

Tuto kapitolu předkládám jako obecnou úvahu pro rozvádění liberálně-perfekcionistačké teorie praktickým směrem. Anti-neutralistačká teoretická argumentace se totiž v odborné literatuře již spíše opakuje; tróufám si tvrdit, že průkazné argumenty za kompatibilitu liberálně-perfekcionistačkých opatření se zachováním práv a svobod občanů už byly dostatečným způsobem poskytnuty. Proto se chci pokusit o obecné načrtnutí dvou potenciálních směrů, kterými by se uvažování o liberálním perfekcionismu nyní mohlo ubírat a docházet tak k plodným úvahám, ačkoliv coby pouhý náčrt kapitola jistě ještě obsahuje množství nedostatků.

Tvrzení práce nejde tak daleko, že by liberální perfekcionismus zaváděný do praxe byl považován za všelék na neduhy demokracie. Jde mi mnohem spíše o poukaz na to, že reflektované zavádění perfekcionistačkých opatření je jedním z nutných kroků v rámci střízlivého meliorismu – tedy přesvědčení, že neduhy demokracie sice pravděpodobně nelze nikdy zcela vymýt, protože demokracie sama o sobě není samo-spásný dokonalý systém, ale je možné na ně alespoň částečně reagovat a demokracii tak opravovat a udržovat.⁸⁴ Úvahy jdou tedy mimo představu hledání mechanismů k dokonalému fungování demokracie. Víra v dokonalost demokracie je zde zcela mimo obraz; jde o hledání opravných mechanismů. Perfekcionismus, aplikovaný za podmínek stanovených v první kapitole této práce, má šanci na to legitimním způsobem přispívat k údržbě a zlepšování demokracie a chránění tohoto zřízení před

⁸⁴ GRAYLING, *Democracy and its Crisis*, [online], Oneworld Publications, London, 2017, str. 119.

negativními až katastrofálními následky jeho vlastních nedostatků, které ohrožují jeho stabilitu.

Struktura této kapitoly je následující: V první části se pokusím v hrubých rysech načrtnout, jak v praxi může vypadat aplikace liberálně-perfekcionistického myšlení do aktivity státních institucí. Jako příklad této praxe uvedu v části 3.1.1 český rámcový vzdělávací program MŠMT, který promptně popisuje výstupy výchovy k demokracii a v části 3.1.2 potom teorii epistemického perfekcionismu Roberta B. Talisse, která v českém RVP nakonec zpětně také nachází svou oporu. Tyto dva prvky perfekcionistické (státní) osvěty považuji za komplementární. V rámci druhé části se pokusím uvést příklad konkrétního neduhu demokracie, na který potom mohou liberálně-perfekcionistická opatření přímo reagovat, případně mu ideálně předcházet – za tento příklad si vezmu jednoho z největších strašáků dnešní demokracie, kterým je populismus, především jak jej důvěrně známe ze středoevropského prostředí.

3.1 Liberálně-perfekcionistické působení státu v praxi

Liberální perfekcionismus přiváděný do praxe by měl být zaměřen na dvě oblasti, ve kterých stát může a má kultivovat svoje občany a které zároveň lze označit za ty pilíře demokratické stability. Rozvíjení občanů v obou dvou oblastech, za podmínek stanovených v první kapitole této práce, potom nepovažuji za nelegitimní zásah do autonomie občanů. První oblastí je podpora hodnot liberální demokracie a druhou podpora epistemického perfekcionismu. Kroky jsou vzájemně podpůrné.

3.1.1 Podpora hodnot liberální demokracie

Thomas Hurka zhruba načrtává první z těchto dvou oblastí. Říká, že stát může podporovat osobní rozvoj svých občanů skrze školní vzdělávací systém.⁸⁵ Školy jsou podle něj plně oprávněné učit svoje žáky za podpory státu o jejich kultuře a hodnotách, na kterých je tato kultura založena. Dodává také, stát může v tomto vzdělávání pokračovat i u dospělých, například skrze podporu umění.⁸⁶

Koherentní vyjádření toho, co to znamená pro vzdělávací praxi potom do velké míry představuje rámcový vzdělávací program (dále jen RVP) vydaný českým Národním ústavem pro vzdělávání. Za podpory MŠMT v něm kolektiv autorů definoval základní pilíře demokratického vzdělání budoucích občanů jak v oblasti základního vzdělání,

⁸⁵ HURKA, *Perfectionism*, str. 159.

⁸⁶ *Ibid*, str. 160.

tak vzdělání středního. Celý tento vzdělávací program v podstatě naplňuje liberálně-perfekcionistické pointy, za které tato práce argumentuje a představuje tak možný komplexní návrh jejich uvádění do praxe. Vybírám si jej zde za příklad i kvůli tomu, že RVP a podoba občanské výchovy v ČR dokládá prostý fakt, že ideje liberálního perfekcionismu jsou v současnosti navzdory silné kritice ze strany politických teoretiků běžně aplikovány do praxe.

RVP definuje jako cíl občanské oblasti vzdělávacího procesu to, že žáci mají „získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení a utváření takových hodnot a postojů, které vedou k uvážlivému a kultivovanému chování, k zodpovědnému rozhodování a respektování práv a povinností občana našeho státu i Evropské unie.“⁸⁷ Tento cíl lze považovat za definovaný v liberálně-perfekcionistickém duchu, jelikož jeho pointou je rozvoj schopností občana k tomu, aby byl dobrým občanem demokratického zřízení – a to jak v ohledu jeho povinností vůči státnímu celku, ale i v ohledu jeho osobního rozvoje, který je žádoucí pro naplňující vedení jeho vlastního života. Uvedu několik příkladů.

V rámci rozvoje demokratických hodnot RVP jmenuje například následující dvě kompetence:

„Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám. Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti.“⁸⁸

V rámci vedení dětí a mládeže tímto směrem je perfekcionistická myšlenka na pozadí zřejmá a její uplatňování je výborným příkladem liberálního politického perfekcionismu v praxi, konkrétně přímo Wallova tvrzení, že „platný výčet ideálů politické morálky má být funkcí správných ideálům lidského rozvoje“.⁸⁹ Jedním z ideálů liberálně-demokratické morálky je totiž bezpochyby zde zmíněná aktivní i pasivní tolerance, která je jednoznačnou morální implikací hodnot Všeobecné

⁸⁷ JEŘÁBEK, TUPÝ, *Rámcový vzdělávací program pro základní školy*, [online], VÚP Praha 2007, Dostupné z: http://www.vuppraha.rvp.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf, str. 10.

⁸⁸ Ibid, str. 48.

⁸⁹ WALL, Steven, *Liberalism, Perfectionism and Restraint*, str. 8. Volně přeloženo. Rozvedeno v části 1.2.2 této práce.

deklarace lidských práv i hodnot demokratických a jedná se o lidskou dispozici, která může být v jedincích rozvíjena.

RVP nakonec potom sleduje i rozvoj a výchovu dětí a mladistvých k tomu, aby demokracii samotnou shledávali jako hodnotnou, jak upozorňuje část 2.1.2 této práce.

„Žák objasní **výhody** demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů. Žák vyloží smysl voleb do zastupitelstev v demokratických státech a uvede příklady, jak mohou výsledky voleb ovlivňovat každodenní život občanů.“⁹⁰

Žádoucí výstupy výchovy v ohledu naplňujícího života každého jednotlivce jsou také součástí RVP. Mezi tyto výstupy patří například následující dva body:

„Žák objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života. Žák popíše, jak lze usměrňovat a kultivovat charakterové a volní vlastnosti, rozvíjet osobní přednosti, překonávat osobní nedostatky a pěstovat zdravou sebedůvěru.“⁹¹

Tyto dvě kompetence odpovídají perfekcionismu Josepha Raze a jeho argumentaci uvedené v části 2.2 této práce – konkrétně myšlence, že politické instituce a jejich opatření jsou legitimní na základě toho, nakolik přispívají k vedení dobrého a smysluplného života občanů.⁹² Přímé vedení k osobnímu rozvoji ze strany školních institucí je přímým praktikováním této Razovy myšlenky.

Všechny tyto uvedené příklady z RVP vykazují silné demokraticko-hodnotové, morální a perfekcionistaické založení; a rozhodně neodpovídají neutralistickému přesvědčení. Troufám si tvrdit, že se jedná o důkladně promyšlené a efektivní předvedení liberálně-perfekcionistaické kýženého překroku liberálně-perfekcionistaické teorie do praxe.

Citovaný český RVP je pouze jedním z příkladů liberálně-perfekcionistaické politické praxe, která je vedena podporou demokratických hodnot. Obdobné doporučené učební plány a žádoucí kompetence žáků základních a středních škol nacházíme i v ostatních

⁹⁰ JEŘÁBEK, TUPÝ, *Rámcový vzdělávací program pro základní školy*, [online], str. 49-50.

⁹¹ Ibid, str. 49.

⁹² MCCABE, „Joseph Raz and the Contextual Argument for Liberal Perfectionism“, str. 490, rozvedeno v části 2.2 této práce.

evropských státech a vedení studentů k demokratickým hodnotám a osobnímu rozvoji je podporováno EU.

Navíc, jak bylo uvedeno v části 1.3 této práce, liberálně-perfekcionistické působení státu spočívá i v podpoře nestátních organizací přispívajících k šíření hodnot liberální demokracie a perfekcionistických dober z nich vyplývajících. V českém prostředí jsou dobrým příkladem takovýchto organizací například Post Bellum, jehož „účelem existence (...) je zajistit veřejnosti zdroj informací, historické reflexe, poučení, ale i zábavy, které jsou ovšem chráněny před lobbistickými tlaky. PB přispívá k vytváření prostoru pro svobodu slova, myšlení a tvorby, v němž může vyrůstat demokracie“,⁹³ případně skautské hnutí, jehož cílem je „podpora osobního rozvoje mladých lidí“.⁹⁴

3.1.2 Epistemický perfekcionismus

Logickým doplňkem hodnotově a perfekcionisticky založené vzdělávací praxe institucí je potom epistemický perfekcionismus – tedy podpora kultivace epistemických schopností a dispozic občanů. Nestačí totiž samozřejmě jenom představení a podpora liberálně-demokratických hodnot a osobního rozvoje každého jedince. Je třeba ji doplnit kultivací schopnosti občanů identifikovat dané hodnoty a vlastní osobní a charakterový rozvoj jako žádoucí. Navíc, stejně jako Joseph Raz předpokládáme, že užívání a rozvoj vlastních racionálních schopností je jednou z podmínek občanského blahobytu celkově.⁹⁵

O koherentní představení epistemického perfekcionismu v jeho hrubých rysech se pokusil Robert B. Taliss v rámci své knihy *Democracy and Moral Conflict*. Taliss tvrdí, že epistemické schopnosti nezbytně k uznání rozumných neshod a schopnosti účastnit se plnohodnotně racionálního dialogu, na kterém stojí fungování demokratického zřízení, nelze považovat za dané; naopak, musí být sociálně kultivovány a udržovány.⁹⁶ Jinými slovy, Taliss stejně jako perfekcionismus představený v této práci, počítá s tím, že lidská bytost oplývá rozvinutelnými (v tomto případě epistemickými) schopnostmi, které, budou-li kultivovány, mohou výrazným

⁹³ KROUPA, Mikuláš, KROUPA, Martin, *Etický kodex Post Bellum*, [online], publikováno dne 20.5.2010, dostupné z https://www.postbellum.cz/wp-content/uploads/Kodex_POST_BELLUM.pdf, str. 1.

⁹⁴ Junák – český skaut, z.s., *O skautingu: skautský program*, [online], dostupné z <https://www.skaut.cz/skauting/program/>.

⁹⁵ Viz část 2.2 této práce.

⁹⁶ TALLISS, *Democracies and Moral Conflict*, Cambridge University Press, 2009, str. 173.

způsobem přispívat k stabilitě demokratického zřízení. Jejich kultivace je ovšem nezbytná.

Podle Talisse jde potom o rozvoj následných pěti typů epistemických dovedností.

Za prvé, rozvoj komunikativních schopností; jedinec by měl být schopen kompetentního čtení, pozorného poslouchání, interpretace získaných informací a jasného vyjadřování v rámci mluveného i psaného projevu.

Za druhé, rozvoj formálních schopností; jedinec by měl být schopen odvozování validních a průkazných závěrů z přijatých premis, kompetentně stopovat původ argumentů a řetězců uvažování a rozeznat rozpory v rámci argumentace. Zároveň by měl být schopen rozlišit mezi racionálním a emočním obsahem argumentu.⁹⁷

Praktickým příkladem aplikace tohoto těchto prvních dvou typů epistemické dovednosti je potom opět český RVP, v tomto případě gymnaziální, který mluví o následujících kompetencích:

„Vzdělávání v dané vzdělávací oblasti [člověk a společnost] směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k (...) osvojování demokratických principů v mezilidské komunikaci, rozvíjení schopnosti diskutovat o veřejných záležitostech, rozpoznávat manipulativní strategie, zaujímat vlastní stanoviska a kritické postoje ke společenským a společenskovedním záležitostem, věcně (nepředpojatě) argumentovat, využívat historické argumentace na podporu pozitivních občanských postojů.“⁹⁸

Třetím typem epistemických dovedností je rozvoj informačních schopností; tedy přístup k základním historickým faktům, informacím o politických mechanismech, ústavě, mezinárodních vztazích, matematice, geografii apod., aby byl schopen rozeznat základní nepravdy, které mu o nich mohou být distribuovány.⁹⁹

Tento bod opět obsahuje gymnaziální RVP jako žádoucí kompetenci, v rámci které je žák veden k „rozvíjení pozitivního hodnotového systému opřeného o historickou i

⁹⁷ Ibid, str. 175.

⁹⁸ JEŘÁBEK, KRČKOVÁ, HUČÍNOVÁ, *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, [online], VÚP, Praha, 2007, dostupné online: <http://www.nuv.cz/file/159>, str. 39.

⁹⁹ TALLISS, *Democracies and Moral Conflict*, str. 175.

současnou zkušenost lidstva; chápání nesprávnosti mechanického přenosu současných etických představ do reality minulosti.“¹⁰⁰

Čtvrtým typem je rozvoj metodologických schopností; jedinec by měl být schopen zhodnotit způsob, na základě kterého on nebo někdo v jeho okolí zastává nějaké přesvědčení, identifikovat důvěryhodnost zdroje informací, být schopen sebekritiky a chápat své osobní závazky.¹⁰¹ RVP tyto schopnosti taktéž považuje za žádoucí:

„Žák promýšlí souvislosti mezi svými právy, povinnostmi a zodpovědností; k plnění svých povinností přistupuje zodpovědně a tvořivě, hájí svá práva i práva jiných, vystupuje proti jejich potlačování a spoluvytváří podmínky pro jejich naplňování.“¹⁰²

Posledním typem je rozvoj mezilidských schopností; jedinec by měl být schopen fungovat v mezilidských vztazích i v případě nesouhlasu s druhou stranou, měl by být schopen přijímat jiné názory a reagovat na kritiku svých vlastních náhledů.¹⁰³

Těchto pět typů dovedností je hrubým načrtnutím epistemického základu, který podle Talisse má být u každého jedince kultivován a rozvíjen a ke kterému by měli být jednotliví občané demokratického státu vedeni v zájmu jeho vlastní stability.

3.2 Liberálně-perfekcionistická praxe jako oponent populismu

Tato část slouží k uvedení jasného a konkrétního ilustrativního příkladu pozitivního vlivu na stabilitu demokratického státu, který může liberálně-perfekcionistická praxe načrtnutá v první části této kapitoly poskytnout. Tímto příkladem bude argumentace za schopnost perfekcionismu reagovat na nežádoucí vlivy populismu na demokratické zřízení.¹⁰⁴

¹⁰⁰ JEŘÁBEK, KRČKOVÁ, HUČÍNOVÁ, *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, [online], str. 39.

¹⁰¹ TALLISS, *Democracies and Moral Conflict*, str. 175.

¹⁰² JEŘÁBEK, KRČKOVÁ, HUČÍNOVÁ, *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, [online], str. 10.

¹⁰³ TALLISS, *Democracies and Moral Conflict*, str. 175.

¹⁰⁴ Tato kapitola bude skloňovat primárně středoevropský populismus v rámci zemí V4. V odborné literatuře se mnohem častěji řeší populismus v Británii a Spojených státech a jako příklady dopadů populistických tendencí v politice se opakovaně uvádí Brexit a zvolení Donalda Trumpa prezidentem. Tato práce se ovšem zaměří na „místní“ populismus a bude spíše skloňovat příklady ze zemí Visegrádské skupiny. Populismus v práci řešený je představen tak obecně, že se o něm jistě je možné bavit v širším kontextu. Přesto se spíše budu vztahovat k domácímu prostředí a to ze dvou důvodů (z nichž ovšem ani jeden z nich ovšem není obzvlášť zásadní). Prvním je, že populismus v zemích Visegrádské skupiny můžeme považovat za méně „kryptický“, protože díky mládí místních demokracií nepodléhá tak dlouhému vývoji – v zemích V4 populisté v čelech zemí jsou většinou prvními úspěšnými populistickými výherci voleb, na rozdíl od jiných zemí, kde se v čele státu prostrídalo už několik populistických hnutí a populistické tendence prošly celkově delším vývojem. Druhým je potom prostě to, že tato práce se vztahuje primárně k domácímu prostředí.

3.2.1 Nestabilita demokracie a hrubé načrtnutí původu populismu

Tato část slouží primárně explikování předpokladů argumentace, která bude později následovat. Demokratický režim je založen na ideálu svobody, rovnosti a spravedlnosti. Jeho křehkost byla anticipována už v době antiky Platónem a od té doby se k nám poukazy na tuto křehkost a vnitřní rozpornost opakovaně vrací.

Důvodů nestability demokracie nacházíme v odborné literatuře nespočetné množství. Zda je stabilita demokracie negativně ovlivňována globalizací, systémem reprezentativní demokracie, negativními tendencemi v lidském chování, nezakotveností postmoderní společnosti, či čímkoliv jiným, není pro prosté uvedení tvrzení, že je demokracie nestabilní a zatížená vnitřními rozpory, třeba rozhodovat – najít a identifikovat vlivy všech výzev demokracie je dost možná na hranici lidských možností.

Prvním důležitým předpokladem méj úvahy je ovšem poznatek, že demokracie, coby typ státního zřízení, by neměla být idealizována. Shodneme-li se na tom, že demokracie je nejlepší možné zřízení, v rámci kterého chceme vést své životy, což je v této práci již dříve přijatý předpoklad, zdaleka to neimplikuje, že se jedná o státní zřízení bez vnitřních rozporů, omezení a chyb, předurčené k neproblematickému fungování. Tendence k podobnému uvažování o demokratickém zřízení vede k pádu právě kvůli podceňování jeho limitů.¹⁰⁵

Jinými slovy nedostatkům a nefunkčností se v demokracii nelze vyhnout, protože jsou její integrální součástí – je nepochybně možné na ně do určité míry reagovat, ale nelze se jich zbavit. Demokracie má předpoklady svých potíží už zakomponované v sobě – explikace hodnot, které stojí v jejím středu, svobody, rovnosti, základních lidských práv a reprezentativní systém vlády v politické praxi vedou nevyhnutelně k problémům, které mohou demokracii v rámci jejího reálného fungování destabilizovat. Na tento vnitřní problém političtí myslitelé upozorňují už dlouhá staletí a konečný výčet všech vnitřních kontradikcí demokratického zřízení pravděpodobně ani nelze přesně postihnout.

Tento náhled na demokracii, coby na státní zřízení, které opakovaně vytváří svojí existence krize a zároveň oplývá možnostmi a mechanismy sebe-korekce, je v odborné

¹⁰⁵ STANIŠEVSKI, „The Aporias of Democracy: Grasping for Shadows“, in: *Administrative Theory & Praxis*, September 2011, Vol. 33, No. 3 (September 2011), str. 461.

literatuře poměrně často skloňován.¹⁰⁶ Pro ilustraci a uvedení problematiky populismu, který je ztělesněním některých neduhů demokracie, bude ovšem dobré pozastavit se nad základním náčrtem jeho vzniku. Jeho existence sama dokládá nedokonalost demokratického konceptu pro praktické fungování.

Podle Margaret Canovan původ populismu leží právě v tenzích, které demokratické struktury vytvářejí.¹⁰⁷ To lze považovat za všeobecnější vyjádření velkého množství současných nedokonalostí establishmentu, které potom můžeme ze vzestupu populismu vinit konkrétně a populisté je sami za důvod svojí aktivity uvádějí – korupce, sociální nerovnosti, nedostatečné vypořádávání se s negativními dopady globalizace, nízká kvalita politické reprezentace apod. Demokracie se těmito neduhům nikdy nemůže zcela vyhnout.

Porozumění populismu je pro politickou vědu velkou výzvou. Jedná se o fenomén, který nelze nikdy pozorovat v čisté formě, často mění svoji podobu a vzhledem ke krátké životnosti populistických hnutí jej velice těžko lze důkladně analyzovat.¹⁰⁸

3.2.2 Charakteristika populismu

Přístupy k pochopení populismu se liší. Pro účely této práce vybírám charakteristiku populismu tak, jak ji načrtl anglický filosof Paul Taggart, který se snaží o zachycení hlavních vzorců chování a sebe-representace populistických hnutí a dochází k pěti hlavním rysům, které podle něj můžeme u každého populistického hnutí alespoň v omezené míře pozorovat a ze kterých lze posléze v hrubých rysech odvodit univerzální reakci, kterou podle něj lze populismu čelit. Představím tyto body, jak je Taggart prezentuje a pokusím se je rozvinout a případně upřesnit do rysů populismu, se kterým se setkáváme v současné střední Evropě.

Taggart jako první rys uvádí nepřátelskost populismu vůči reprezentativní politice.¹⁰⁹ Pro prosazování jednoduchých až zkratkovitých řešení, která populisté nabízí, je totiž tato struktura spíše překážkou než pomocníkem. Zároveň je ovšem populismus bez kontextu reprezentativní demokracie nemyslitelný. Populistická rétorika se opírá o to, že konkrétní změny jsou uskutečněním „vůle lidu“ a toto je zároveň zcela

¹⁰⁶ MÜLLER, *What is populism*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2016, str. 96.

¹⁰⁷ CANOVAN, „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy“, in: *Political Studies*, Volume: 47, issue: 1, March 1999, str. 2.

¹⁰⁸ TAGGART, „Populism and representative politics in contemporary Europe“, in: *Journal of Political Ideologies* (October 2004), 9(3), str. 276.

¹⁰⁹ *Ibid*, str. 273.

legitimizuje.¹¹⁰ Tento rys lze ještě rozvinout a zobecnit na populistickou tendenci k odporu vůči „starým“ strukturám politické reprezentace a zavedeným politickým stranám a hnutím, které jsou populisty (často ne neprávem) označovány za zkorumpované, neefektivní a odříznuté od problémů obyčejných lidí – populisté samozřejmě v této kritice nacházejí ohlas u svých podporovatelů a tento odpor vůči politickému establishmentu je tak oboustranně živěn. Podobně se terčem populistické kritiky stávají pilíře demokratického zřízení – například soudy nebo nezávislá média.¹¹¹ Shrnuto, za první rys populismu lze označit odpor proti (demokratickému) establishmentu a jeho základním strukturálním prvkům, tradičními stranami počínaje, nezávislými médii konče.

Druhým rysem je, že populisté se vždy identifikují s „tichou majoritou“ své země nebo regionu.¹¹² Představují sebe sami jako mluvčí „obyčejných lidí“¹¹³, nikdy ne elit společnosti. S tím souvisí prezentace idealizovaného obrazu skupiny lidí, kterou mají populisté reprezentovat a za jejíž zájmy se údajně zasazují, který následně přerůstá v tvrzení, že tato skupina se „dříve“ měla lépe a je chybou stávajícího establishmentu, že tomu tak již není.¹¹⁴ Tato také přerůstá v morální dělení občanů na ty, kteří jsou „s námi“ a jsou zástupci této idealizované skupiny lidí, kterou populisté mají zastupovat, a kteří jsou „proti nám“.¹¹⁵ Následkem toho je v ČR známé a skloňované štěpení společnosti, které je výsledkem populistické rétoriky, (ovšem pouze v tomto kontextu, protože ke štěpení společnosti může samozřejmě docházet i z jiných důvodů).

Třetím rysem je, že populistickým hnutím schází založení na jasně nadefinovaných ústředních hodnotách. V tom se populismus liší od politické ideologie – je „prázdný“¹¹⁶ a nachází se mimo klasické názorové politické spektrum. To samozřejmě neznamená, že nemůže být na ideologii naroubován a že populistická argumentace není v rámci propagování ideologií používána. Například předchozí představený rys idealizace „obyčejných lidí“, tedy pracující třídy, byla ústředním rysem rétoriky komunistické ideologie. Moderní populismus sám o sobě je ovšem bezhodnotový a

¹¹⁰ MÜLLER, *What is populism*, str. 77.

¹¹¹ Např. viz REDAKCE DR, „Zeman a Babiš zahájili útok na Českou televizi“, in: *Deník Referendum*, [online], dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/20025-zeman-a-babis-zahajili-utok-naceskou-televizi>.

¹¹² TAGGART, „Populism and representative politics in contemporary Europe“, str. 274.

¹¹³ CANOVAN, „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy“, str. 5.

¹¹⁴ TAGGART, „Populism and representative politics in contemporary Europe“, str. 274.

¹¹⁵ MÜLLER, *What is populism*, str. 80.

¹¹⁶ TAGGART, „Populism and representative politics in contemporary Europe“, str. 275.

z toho vyvstává teoretická potíž v jeho pochopení a zakotvení – je díky hodnotové nevyhraněnosti a přizpůsobivosti „tekutý“, či jak to pojmenovává Taggart „chameleonský“ a flexibilní – není postaven na konkrétních hodnotách, je postaven na vymezení se vůči současným hodnotám a institucím a jeho hodnoty se mění podle skupiny lidí, kterou zastupuje.¹¹⁷

Z toho potom vyvstává čtvrtý rys populismu; že populistická hnutí vznikají vždy v reakci na nějakou krizi (finanční, morální apod.) a snaží se poskytnout jednoduché a líbivé řešení stávajících potíží, ze kterých viní establishment.

Reprezentativním ztělesněním je české hnutí ANO, které v rámci svého vlastního stručného popisu naplňuje všechny čtyři jmenované charakteristiky:

„Nechtěli jsme se smířit s tím, že naše děti budou žít v zemi, v jaké jsme žili my. V zemi rozkradené a zkorumpované. Vzbouřili jsme se. A přišli jsme do politiky konečně zavést princip řádného hospodáře a k němu vedeme i všechny, kteří se s námi na správě naší země chtějí podílet a pomáhat nám. (...) A nasloucháme lidem.“¹¹⁸

Posledním pátým rysem je opakující se vzorec průběhu existence populistických hnutí. Kvalita často zkratkovitých populistických opatření je limitovaná, což většinou vede ke krátkému životu jednotlivých populistických hnutí – za touto krátkou životností často stojí i nahrazení hodnot obličejem konkrétního charismatického vůdce, bez něhož hnutí nemůže dlouhodobě fungovat.¹¹⁹

Důležité potom je, že populismus jako takový poukazuje na nedostatky demokratického zřízení, jejichž existenci zkrátka nemůžeme popírat a zároveň představuje výrazné ohrožení stability demokratických zřízení. Objevuje se v zaběhnutých demokratických strukturách v rámci demokratických voleb a ovládnutím mocenských pozic potom tyto struktury destabilizuje – jasným příkladem je například krize polského ústavního soudu v roce 2015, lex CEU v roce 2017, nebo zákon o vládě skrze dekrety v Maďarsku letos na jaře.¹²⁰

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Oficiální stránky hnutí ANO, *Pár slov o ANO*, [online], dostupné z <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/par-slov-o-ano/>.

¹¹⁹ TAGGART, „Populism and representative politics in contemporary Europe“, str. 276.

¹²⁰ APM, KET, *Maďarští poslanci dali Orbánovi právo vládnout dekrety. Časová neomezenost vzbuzuje obavy*, [online], aktualizováno 30.3.2020, in: ct24.ceskatelevize.cz, dostupné z

Populismus je určitým fenoménem a zároveň *rysem* reprezentativní politiky.¹²¹ Jeho zrod je podmíněn nefunkčními prvky demokracie – populistická hnutí se rodí jako reakce na nedostatky demokratického establishmentu, především potom slabého a upadajícího stranického systému.¹²² Objevují se vždy v reakci na selhávání vlády v řešení krizí a vyvstávajících problémů, coby určitá alternativa k praxi současné politické reprezentace. V současné době jsou jeho negativní rysy také jednou z největších potíží a výzev současných demokracií.

3.2.3 Jak mohou perfekcionistická opatření přispět k oslabení populismu

Odborná literatura se populismem zabývá teprve krátkou dobu a v ohledu na to, jak vlastně na populismus reagovat, zatím nemáme k dispozici mnoho komplexních studií, navzdory stohům knih a článků, které se snaží populismus nadefinovat a popsat. O načrtnutí základních přístupů, kterými lze na populismus reagovat, předcházet mu a bránit se mu, se snaží Cristóbal R. Kaltwasser ve svojí eseji „Populism and the question how to respond it“ a to rozbořem dvou zásadních otázek – kdo může reagovat a jak.

Na otázku, kdo může a má na populistickou hrozbu reagovat Kaltwasser představuje poměrně širokou paletu možností, kterou dělí na interní a externí aktéry. Mezi interní řadí nepopulistické politické strany, které se mají aktivně nabízet jako alternativa, občanská sdružení, aktivně čelící populistickým tendencím, ústavní instituce, které mají populistická politická opatření držet v demokratických mantinelech a samozřejmě média, upozorňující na případné lži a dopady politických rozhodnutí populistických hnutí. Jako externí potom Kaltwasser zmiňuje vlády ostatních zemí, nadnárodní instituce a neziskové organizace a mezinárodní demokratická společenství jako je EU nebo OSN.¹²³

V otázce jak potom rozlišuje přístupy akomodací (vzdělání a začlenění) a represivní (tzv. „bojovnost“ a „čistky“).¹²⁴ V případě liberálně-perfekcionistické ideje aplikované státními institucemi, případně nevládními organizacemi státem podporovanými zůstáváme primárně v oblasti vzdělávání, zaměřeného na posilování demokratických přesvědčení občanů skrze občanskou výchovu a státního financování

<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3069092-orban-chce-aby-jeho-dekrety-nemusel-potvrzovat-parlament>.

¹²¹ TAGGART, „Populism and representative politics in contemporary Europe“, str. 269.

¹²² MÜLLER, *What is populism*, str.79.

¹²³ KALTWASSER, „Populism and the question how to respond it“, in: KALTWASSER, TAGGART, ESPEJO, OSTIGUY, *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford University Press, 2017, str. 624-628.

¹²⁴ *Ibid*, str. 629.

organizací, které jsou zaměřeny na podporu demokratických hodnot.¹²⁵ Kaltwasser podotýká, že je nutno uznat, že studie efektivity těchto strategií nejsou vzhledem k jejich nevelkému rozsahu a krátké době působnosti k dispozici.¹²⁶ V České republice jejich efektivitu můžeme vidět spíše náznakově a předběžně skrze věkové složení voličů populistických hnutí, případně skrze výsledky tzv. studentských voleb, ve kterých populistická hnutí nemají většinou velký úspěch,¹²⁷ obzvláště v korelaci kvality občanské výchovy na různých středních školách. Je ovšem nutno souhlasit s Kaltwasserem, že daná data nejsou dostatečně reprezentativní na to, aby z nich mohly být vyvozeny jasné závěry.

Na druhou stranu teoretický předpoklad účinnosti vzdělání a osvěty budoucích i současných voličů nestojí zcela na vodě a tento názor v posledku podporuje i sám Kaltwasser, když tvrdí, že aktivní zasahování proti populismu skrze otevřené označování populistů za „ty špatné“ je pro liberální demokracii silně kontraproduktivní, protože to jednak reverzně zvyšuje populistickou popularitu a druhak přispívá ke štěpení demokratické společnosti.¹²⁸ Toto štěpení se potom v praxi projevuje nejenom „rozdělenou společností“, jejíž problematika je momentálně velmi živá například právě v českém prostředí, ale také, jak Kaltwasser podotýká v rámci politické polarizace, která zásadním způsobem znesnadňuje politické reprezentaci možnosti se dohodnout, cokoliv společně prosazovat a efektivně jednat.¹²⁹

Efektivní perfekcionista působení státu skrze vzdělání, tak jak bylo načrtnuto v první části této kapitoly, se tak jeví jako elegantní možnost jak se tomuto nežádoucímu štěpení společnosti vyhnout skrze přípravu budoucích i stávajících voličů k tomu, aby byli sami autonomně schopní rozumět nefunkčnosti populistického stylu politiky a tím pádem si jej ve volbách nevybrat a zvolit si kvalitní variantu nepopulistické politické reprezentace, případně se touto reprezentací přímo stát. Nevýhodou této možnosti je sice nepochybně vysoká časová i finanční náročnost a kladení nemalých nároků na školní systém, přesto se v tomto ohledu jeví jako nedocenitelný příspěvek ke stabilizaci společnosti.

¹²⁵ Ibid, str. 631.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Např. viz: Jeden svět na školách, *Výsledky studentských voleb do Evropského parlamentu 2019*, [online], dostupné z

https://www.jsns.cz/nove/projekty/studentske_volby/evropske_2019/sv_2019_vysledky.pdf.

¹²⁸ KALTWASSER, „Populism and the question how to respond it“, str. 636.

¹²⁹ Ibid.

Kaltwasser vzdělání zmiňuje pouze okrajově a nevychází zcela z analýzy populismu, kterou představuje Taggart. Proto je k jeho koncepci nutné dodat, že perfekcionisticky podložené vzdělání je samozřejmě pouze součástí řešení a musí přicházet v kombinaci s dalšími nutnými kroky, jakými je hlavně směřování státu k zajištění spravedlivého sociálního systému odbourávajícího hluboké sociální nerovnosti, zajišťování všeobecného blahobytu a určitá „neshnilost establishmentu“ díky které se voliči cítivají zrazeni svojí politickou reprezentací. Rozvoj občanů s důrazem na demokratické hodnoty a rozvoj epistemických schopností je ovšem důležitým komplementárním prvkem projektu stabilního demokratického zřízení.

Závěr

Proti liberálnímu perfekcionismu z neutralistického tábora zaznívají dvě hlavní námitky. První z nich je, že liberálně-perfekcionista podklad státního aparátu není legitimní. Proti jeho legitimitě se zpravidla argumentuje tím, že státní legitimita je založena na konsensu občanů na ústavním pořádku, příp. ústředních zákonech a opatřeních. Se státem, který vychovává své občany a podporuje určitou koncepci toho, co je dobré a zlé, pak ovšem mají občané zásadní důvod nesouhlasit.¹³⁰ S tím souvisí i druhý argument proti perfekcionismu, který tvrdí, že státní opatření, která jsou vědomě vedena perfekcionista ideami, vedou k nestabilitě a netoleranci.¹³¹

Domnívám se, že na obě námitky lze reagovat najednou a to představenou argumentací za to, že liberálně-perfekcionista opatření, která jsou v souladu s představenou koncepcí liberálního perfekcionismu, se v praxi projevují jako funkční a přispívají k stabilitě demokratického zřízení. Jako takové mohou potom obstát před teoretickým konsensem občanů – jakmile totiž uznáme, že liberální perfekcionismus již je součástí naší demokratické struktury (už jenom proto, že se mu, jak bylo ukázáno v druhé kapitole, nelze vyhnout) a je pro ni navíc i prospěšný, uznáme pravděpodobně také to, že je občany očividně považován za legitimní. Zároveň se tím vyvrací druhá námitka, která se, jak tvrdí poslední kapitola, zcela nepotkává s realitou.

Tato práce se v posledku zaměřila na rozumné nadefinování liberálního perfekcionismu v první části, jeho navrhnutí jako logické alternativy k neutralismu, který považují za vnitřně rozporný a v praxi nefunkční v druhé části a představení předběžných úvah o jejím praktikování a užitečnosti v poslední části.

Tato poslední část si nyní v závěru ještě zaslouží krátké pozastavení. Poukázání na to, že liberálně-perfekcionista praxe může přispívat například k řešení problému populismu a skrze to k stabilizaci liberálně-demokratického systému je toliko uvedením příkladu konkrétní oblasti, ve které tento myšlenkový základ určitého druhu politické praxe nachází důležité uplatnění; reakcí na populistickou hrozbu se potenciál liberálně-perfekcionista opatření rozhodně nevyčerpává. Domnívám se, že liberální perfekcionismus je schopen reagovat i na jiné problémy liberálně-demokratických zřízení – například na problematiku nízké volební účasti, manipulaci

¹³⁰ CHAN, „Legitimacy, Unanimity, and Perfectionism“, str. 7.

¹³¹ Ibid.

občanů skrze fake-news, nebo občanskou schopnost volit kvalitní politickou reprezentaci (protože rozhodně nelze tvrdit, že populismus je jediným problémem stávající politiky – je spíše jedním z důsledků její nízké kvality, jak bylo již zmíněno výše). Zároveň, jak podotýká Joseph Raz, liberálně-perfekcionistická státní praxe má potenciál celkově přispívat k podpoře vedení naplňujícího života občanů, což je jedna z věcí, o kterou by měl liberálně-demokratický stát usilovat.

Stručně shrnuto, práce došla k následujícím hlavním poznatkům:

Perfekcionistická etická teorie je nadčasová a pro svou jednoduchost je velice elegantní odpovědí na odvěkou filosofickou otázku „co činit“; jakkoliv lze následovně polemizovat o tom, jak přesně má vypadat „rozvoj těch vlastností, charakteristik, schopností a talentů, které jsou v člověku dobré“¹³² a co můžeme považovat za perfekcionistická dobra, perfekcionismus je jednoduchým, jasným a obecným vyjádřením etického závazku každého člověka. Aplikace perfekcionistické ideje v politické teorii je potom za podmínek definovaných Stevenem Wallem a Josephem Chanem žádoucí praxí, která vyplývá ze závazku liberálně-demokratického státního zřízení vůči jeho občanům a nelze se jí vyhnout.

Práce se opakovaně vrací k tomu, že perfekcionistická myšlenka se ukazuje jako funkční v praxi – to, že osobní rozvoj toho, co je v člověku dobré, vede k blaženosti, lze už od antiky považovat spíše za praktický poznatek, nežli teoretické odvození tohoto učení z metafyzických premis (ačkoliv samozřejmě ani to, například v Aristotelově etice, nechybí). Stejně tak je užitečnost perfekcionismu zjevná v politické praxi – podpora osobního rozvoje občanů demokratickým směrem vede ke stabilitě státního zřízení, má potenciál odpovídat na slabiny demokracie a přispívat k všeobecnému blahobytu.

Důsledné adoptování myšlenkového podkladu liberálního perfekcionismu může na výzvy kladené demokratickým strukturám reagovat; narozdíl od přísného neutralismu, který se tváří v tvář nedokonalostem demokratického zřízení stává bezzubým, protože své občany vlastně nemá aktivně navádět k podpoře sebe sama a má spoléhat na to, že občané jej jako žádoucí budou identifikovat sami od sebe a zdárně jej udržovat. Tohoto nedostatku si byl svým způsobem Rawls vědom, ale zároveň zachoval ve svojí normativní teorii rozpor. Snažil se skloubit v rámci svojí teorie hodnotové založení

¹³² Viz definice etického perfekcionismu v části 1.1.3 této práce.

svého navrhovaného liberálního systému a jeho stabilitu dokládal pouze předpokladem, že občané mohou a budou identifikovat hodnoty liberální demokracie jako žádoucí a důležité; zároveň ovšem trval na neutralitě institucí, které by k tomu mohly vést.

Na rozdíl od neutralismu, který je vnitřně rozporný, tvrdím, že liberální perfekcionismus, tak jak je představený v této práci, je mnohem rozumnější koncepcí, která má potenciál k tomu být myšlenkovým podkladem současné praxe státních institucí a politické reprezentace. A to také proto, že na rozdíl od politického neutralismu, který se s praxí (obzvláště v českém prostředí) mívá, je liberální perfekcionismus zkrátka již zde. To, o co má možná ještě větší cenu se snažit, než o jeho teoretickou obhajobu či kritiku, je potom pochopit, jakým způsobem může být pro aktuální demokracie užitečný coby explikovaný myšlenkový podklad jejich opatření a strukturního celku jejich institucí.

Ve výsledku sdělení práce nepůsobí nijak novátorsky ani překvapivě, naopak může být považováno za značně banální. Navrhovat jako stabilizační prvek demokracie výchovu občanů k tomu, aby byli zodpovědnými a kriticky myslícími členy občanské společnosti, která bude jako celek vždy pouze tak funkční, jako oni sami budou dobrými občany, je mantra veřejné diskuze v českém prostředí již od sametové revoluce a jako taková je tato mantra pouze ozvěnou dlouhotrvajícího opakování této myšlenky v západním světě od antiky až po dnešek. Liberální perfekcionismus, byť jej přitom nepojmenováváme, v rámci například české veřejné debaty nadšeně kvítujeme – investujeme do vzdělání, protože potřebujeme kvalitní učitele, nezapomínejme na hodnoty, nevolme politiky, kteří nabízejí podezřelá jednoduchá řešení apod. V odborných kruzích, kde politické filosofii dominuje rawlsovsko-habermasovská normativní formalismus se ovšem situace obrací, protože tyto praktické připomínky nevyplývají zcela jasně z klasické liberální teorie. Proto považuji za aktuální argumentovat za to, že liberální perfekcionismus je myšlenkovým podkladem pro to, co vlastně chceme. Myšlenkovým základem a vyjádřením těchto často skloňovaných apelů na vzdělávání a všeobecnou podporu demokratických hodnot a morálních dober je právě liberální perfekcionismus; mou snahou je tedy nakonec zkrátka poukaz na to, že tato část veřejné debaty, která se právě v posledku točí kolem otázky odvěké otázky „co činit“ může v liberálním perfekcionismu nalézt svoje teoretické zakotvení.

Seznam použité literatury

- ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*, přel. Antonín Kříž, Rezek, 3. vydání, Praha, 2009.
- ARISTOTELÉS, *Politika*, přel. Antonín Kříž, Rezek, Praha, 2009.
- BIONDO, Francesco, „Two Types of Liberal Perfectionism“, in: *Ratio Juris*, Vol. 18, No. 4, December 2005, pp. 519–535.
- CANOVAN, „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy“, in: *Political Studies*, Volume: 47, Issue: 1, March 1999, pp. 2-16.
- COUTO, Alexandra, *Liberal Perfectionism: The Reasons that Goodness Gives*, Gruyter, Berlin, 2014.
- DAMICO, Alfonso, J., „What’s Wrong with Liberal Perfectionism?“, in: *Polity*, Vol. 29, No. 3 (Spring, 1997), pp. 397-420.
- GRAYLING, A.C., *Democracy and its Crisis*, [online] Oneworld Publications, London, 2017, [cit. 6.8.2020].
- HURKA, Thomas, *Perfectionism*, Oxford University Press, New York – Oxford, 1993.
- CHAN, Joseph, „Legitimacy, Unanimity, and Perfectionism“, in: *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 29, No. 1 (Winter, 2000), pp. 5-42.
- JIRSA, Jakub „Authenticity of the Alcibiades I: Some Reflections“, in: *Listy filologické*, CXXXII, 2009, 3-4, pp. 225-244.
- JIRSA, Jakub, „Spravedlnost a přirozenost v Platónově Ústavě“, in: *Reflexe* 45, 2013, pp. 91-113.
- KALTWASSER, Cristobal Rovira, TAGGART, Paul, ESPEJO, Paulina Ochoa, OSTIGUY, Pierre, *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford University Press, 2017.
- KYMLICKA, Will, „Liberal Individualism and Liberal Neutrality“, in: *Ethics*, Vol. 99, No. 4 (Jul., 1989), pp. 883-905.
- MCCABE, David, „Joseph Raz and the Contextual Argument for Liberal Perfectionism“, in: *Ethics*, Vol. 111, No. 3 (April 2001), pp. 493-522.
- METZ, Thaddeus, „Respect for Persons and Perfectionist Politics“, in: *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 30, No. 4 (Autumn, 2001), pp. 417-442.
- MÜLLER, Jan-Werner, *What is populism*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2016.
- PLATÓN, *Ústava*, Oikoymenh, Praha, 2017.
- PLATÓN, *Alkibiades*, in: *Alkibiades I, Alkibiades II, Hipparchos, Milovníci*, Laichter, Praha, 1938.

RAWLS, John, *Justice as Fairness*, The Belknap Press of Harvard University Press, London, 2001.

RAWLS, John, *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York, 2005.

RAZ, Joseph, „Liberalismus, autonomie a politika neutrálního pohledu“, in: KIS, János, *Současná politická filosofie: sborník textů anglosaských autorů 20. století*, Oikoymenh, Praha, 1997.

RAZ, Joseph, *Morality of freedom*, Oxford University Press, USA, 1988.

RAZ, Joseph, „The Role of Well-Being“, in: *Philosophical Perspectives* Vol. 18, 2004, pp. 269-294.

RUDISILL, John Patrick, „The Neutrality of the State and its Justification in Rawls and Mill“ in: *Auslegung: a journal of philosophy*, Volume 23, Number 2 (Summer, 2000), pp. 153-168.

SADURSKI, Wojciech, „Joseph Raz on Liberal Neutrality and Harm Principle“, in: *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 10, No. 1 (Spring, 1990), pp. 122-133.

STANIŠEVSKI, Dragan, „The Aporias of Democracy: Grasping for Shadows“, in: *Administrative Theory & Praxis*, September 2011, Vol. 33, No. 3 (September 2011), pp. 459-463.

ŠPINKA, Štěpán, „Blaženost smrtelných bytostí: Aristotelés“, in: *Přístupy k etice I*, Filosofický ústav AV ČR, Praha, 2014.

TAGGART, Paul, „Populism and Representative Politics in Contemporary Europe“, in: *Journal of Political Ideologies* (October 2004), 9(3), pp. 269–288.

TALLISS, Robert B., *Democracies and Moral Conflict*, Cambridge University Press, 2009.

WALL, Steven, *Liberalism, Perfectionism and Restraint*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

Elektronické zdroje

JEŘÁBEK, TUPÝ, *Rámcový vzdělávací program pro základní školy*, [online], VÚP Praha 2007, dostupné z: http://www.vuppraha.rvp.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf, [cit. 6.8.2020].

KROUPA, Mikuláš, KROUPA, Martin, *Etický kodex Post Bellum*, [online], publikováno dne 20.5.2010, dostupné z https://www.postbellum.cz/wp-content/uploads/Kodex_POST_BELLUM.pdf, [cit. 6.8.2020].

Junák – český skaut, z.s., *O skautingu: skautský program*, [online], dostupné z <https://www.skaut.cz/skauting/program/> [cit. 6.8.2020].

JEŘÁBEK, KRČKOVÁ, HUČÍNOVÁ, *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, [online], VÚP, Praha, 2007, dostupné z <http://www.nuv.cz/file/159> [cit. 6.8.2020].

REDAKCE DR, „Zeman a Babiš zahájili útok na Českou televizi“, in: *Deník Referendum*, [online], dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/20025-zeman-a-babis-zahajili-utok-naceskou-televizi>.

Oficiální stránky hnutí ANO, *Pár slov o ANO*, [online] <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/par-slov-o-ano/>, [cit. 6.8.2020].

APM, KET, *Maďarští poslanci dali Orbánovi právo vládnout dekrety. Časová neomezenost vzbuzuje obavy*, [online], aktualizováno 30.3.2020, in: ct24.ceskatelevize.cz, dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3069092-orban-chce-aby-jeho-dekrety-nemusel-potvrzovat-parlament>.

Jeden svět na školách, *Výsledky studentských voleb do Evropského parlamentu 2019*, [online], dostupné z https://www.jsns.cz/nove/projekty/studentske_volby/evropske_2019/sv_2019_vysledky.pdf.